

**UCHWAŁA NR 255/XXXV/14
RADY GMINY ZAMBRÓW**

z dnia 30 października 2014 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Zambrów na lata 2014-2017.

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2013 r. poz. 594, 645 i 1318, z 2014 r. poz. 379 i 1072) i art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i o opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446) Rada Gminy Zambrów, po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Zambrów na lata 2014-2017 w brzmieniu określonym w załączniku Nr 1 do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Zambrów.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego.

**GMINNY PROGRAM OPIEKI
NAD ZABYTKAMI
GMINY ZAMBRÓW
NA LATA 2014- 2017**

**OPRACOWANIE:
Jakub Danielski**

ZAMBRÓW, MAJ 2014

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	12
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	12
4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu	18
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	22
5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2014- 2017 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy.....	22
5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	30
5.2.1. Charakterystyka gminy	30
5.2.2. Zarys historii obszaru gminy	31
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	34
5.3.1. Zabytki nieruchome i ruchome wpisane do rejestru zabytków	34
5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	35
5.5. Zabytki archeologiczne	37
5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	45
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń	47
7. Założenia programowe.....	49
7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami gminy Zambrów.....	49
7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami gminy Zambrów	49
8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami	52
9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Zambrów	53
10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	54
10.1. Dotacje	55
10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	57
10.3. Środki europejskie	59
12. Bibliografia.....	61
13. Spis tabel	62

1. Wstęp

Przedmiotem gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Zambrów jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy Zambrów. Celem tego opracowania, jest określenie głównych zadań i kierunków działań na rzecz ochrony i opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Gminny program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Wójta, a następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Podlaskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania programu.

Gminny program opieki nad zabytkami nie jest aktem prawa miejscowego, natomiast stanowi dokument uzupełniający dotychczas przyjęte akty prawa miejscowego, uwzględniając zadania z zakresu opieki nad zabytkami. Określa sposób ich realizacji, poprzez stosowne działania organizacyjne i finansowe oraz upowszechniające wiedzę o zabytkach.

Gminny program opieki nad zabytkami ma również pomóc w aktywnym zarządzaniu zasobem stanowiącym dziedzictwo kulturowe gminy. Wskazane w programie działania ukierunkowane są na poprawę stanu zabytków, ich rewaloryzację oraz zwiększenie dostępności do nich mieszkańców i turystów. Gminny program opieki nad zabytkami, między innymi poprzez działania edukacyjne, ma też budzić w lokalnej społeczności świadomość wspólnoty kulturowej, roli i znaczenia lokalnych wartości i wspólnych korzeni. Wspólna dbałość o zachowanie wartości kulturowych wzmacnia poczucie tożsamości, wspiera identyfikację jednostki z tzw. małą ojczyzną.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat, programu opieki nad zabytkami.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, wyznacza cele opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami i są one następujące:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.) w przepisach:
  - **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.
  - **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.
  - **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.
- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:
  - **Art. 3:** definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne,

archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

- **Art. 4:** objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

- **Art. 5:** określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

- **Art. 6:** klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

a) krajobrazami kulturowymi,

b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,

c) dziełami architektury i budownictwa,

d) dziełami budownictwa obronnego,

e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,

f) cmentarzami,

g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,

h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
  - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
  - c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
  - d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
  - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. nr 85, poz. 539, z 1998 r. nr 106 poz. 668, z 2001 r. nr 129 poz. 1440 oraz z 2002 r. nr 113 poz. 984),
  - f) instrumentami muzycznymi,
  - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
  - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
  - b) cmentarzyskami,
  - c) kurhanami,
  - d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

- **Art 7:** reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1. Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków.
2. Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.
3. Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.
4. Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, dotyczące w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy

ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Rejestr zabytków- dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi wojewódzki konserwator zabytków. Do rejestru wpisuje się zabytek nieruchomy na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków z urzędu bądź na wniosek właściciela zabytku nieruchomego lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy. Do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru historycznego układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księdze wieczystej danej nieruchomości na wniosek wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie decyzji o wpisie do rejestru tego zabytku. Wpisy do rejestru są wolne od opłat. Skreślenie z rejestru zabytków następuje na wniosek właściciela zabytku lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się zabytek nieruchomy lub z urzędu, na podstawie decyzji ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Na podstawie decyzji wojewódzki konserwator zabytków występuje z wnioskiem o wykreślenie wpisu z księgi wieczystej i z katastru nieruchomości. Informacja o skreśleniu ogłoszona jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym. Wykreślenia wolne są od opłat. Zabytek ruchomy wpisuje się do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków- na wniosek właściciela tego zabytku. Wojewódzki konserwator zabytków może wydać decyzję o wpisie z urzędu- w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę.

Pomnik historii- Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w drodze rozporządzenia, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o którym mowa w ust. 1, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Cofnięcie uznania zabytku nieruchomego za pomnik historii następuje w trybie przewidzianym dla jego uznania. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego UNESCO w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

- **Art. 16 ust. 1:** wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia, w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków sporządza plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. W celu realizacji zadań związanych z ochroną parku kulturowego rada gminy może utworzyć jednostkę organizacyjną do zarządzania parkiem. Park kulturowy przekraczający granice gminy może być utworzony i zarządzany na podstawie zgodnych uchwał rad gmin (związku gmin), na terenie których ten park ma być utworzony. Dla obszarów, na których utworzono park kulturowy, sporządza się obowiązkowo miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego.

- **Art. 17:** określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku krajobrazowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomości, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów.

- **Art. 18:** „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

- **Art. 19:** wskazuje, że „studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują

określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

- **Art. 20:** mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

- **Art. 21:** „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

- **Art. 22:** „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków”.

- **Art. 89:** wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;

2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (Dz. U. 2013 poz. 594 ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. 2012 nr 647, ze zm.). Ustawa, określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji

rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 1409). Ustawa- Prawo budowlane, normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, m.in. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami- w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska** (Dz. U. 2013 poz. 1232), która mówi m.in. o tym, że ochrona środowiska polega na zachowaniu wartości kulturowych.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 627), której przepisy określają m. in. kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2010 nr 102 poz. 651). W rozumieniu ustawy, celem publicznym jest między innymi: opieka nad nieruchomościami, stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ustawa określa m.in. postępowanie wobec nieruchomości objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 406). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki- ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki

organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej-prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy m.in. sprawowanie opieki nad zabytkami (art. 32 ust. 1, 2).

- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2010 nr 234 poz. 1536, ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 987). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiągnięcie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).

Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:

- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
- 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
- 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
- 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
- 5) urządzenie wystaw,
- 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
- 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
- 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
- 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,
- 10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonym zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum (art. 6 ust. 4).

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. 2011 nr 123 poz. 698, ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Dokumenty, do których odwołuje się program opieki nad zabytkami połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy.

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Zambrów zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami**

Tezy do Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami, opracowane przez zespół Rady Ochrony Zabytków przy Ministrze Kultury pod przewodnictwem prof. dr hab. Bogumiły Rouby, są niezwykle ważnym dokumentem, związanym z ochroną zabytków w Polsce. W dokumencie zapisano m.in.: „Ochrona i konserwacja zabytków jest istotnym elementem polityki kulturalnej Państwa, są one bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia. (...) Ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem ważnym w interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki”.

W opracowaniu zostały zawarte cele i zadania dla Programu Krajowego. Stwierdzono, że „celem Programu jest wzmocnienie ochrony i opieki nad tą istotną częścią dziedzictwa kulturowego oraz poprawa stanu zabytków w Polsce”.

Za istotne, uznano przypomnienie podstawowych zasad konserwatorskich porządkujących sferę ochrony zabytków, które dotyczą konserwatorów, pracowników

urzędów, restauratorów dzieł sztuki, architektów, urbanistów, budowlanych, archeologów, badaczy, właścicieli i użytkowników, w tym duchownych.

Podstawowe zasady konserwatorskie:

- Zasady *primum non nocere* (z łac. - po pierwsze nie szkodzić);
- Zasady maksymalnego poszanowania oryginalnej substancji zabytku i wszystkich jego wartości (materialnych i niematerialnych);
- Zasady minimalnej niezbędnej ingerencji;
- Zasady, zgodnie z którą usuwać należy to (i tylko to), co na oryginał działa niszcząco;
- Zasady czytelności i odróżnialności ingerencji;
- Zasady odwracalności metod i materiałów;
- Zasady wykonywania wszelkich prac zgodnie z najlepszą wiedzą i na najwyższym poziomie.

W dokumencie do opracowania krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami wyznaczone zostały następujące założenia w zakresie:

- Uwarunkowań dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami: określenie stanu zabytków: nieruchomości, ruchomych i archeologicznych oraz stanu zabytków techniki, pomników historii i obiektów wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego UNESCO. Dodatkowo ocena stanu służb związanych z ochroną i opieką nad zabytkami i stan uregulowań finansowych, organizacyjnych i prawnych.
  - Działań o charakterze systemowym: powiązanie ochrony zabytków z polityką ekologiczną, ochrony przyrody, architektoniczną i przestrzenną, celną i polityką bezpieczeństwa państwa; przygotowanie strategii i głównych założeń ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce i wprowadzenie jej do polityk sektorowych.
  - Systemu finansowania: stworzenie sprawnego systemu finansowania ochrony i opieki konserwatorskiej.
  - Dokumentowania, monitorowania i standaryzacji metod działania: co oznacza ujednolicenie metod działań profilaktycznych, konserwatorskich, restauratorskich i ochronnych.
  - Kształcenia i edukacji: kształcenie profilaktyczne, podyplomowe i system uznawalności wykształcenia, edukacja społeczeństwa, edukacja właścicieli i użytkowników.
  - Współpracy międzynarodowej: współpraca z instytucjami i organizacjami, współpraca w obszarze Europy Środkowej.
- **Narodowy Program Kultury „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013”**

Narodowy Program Kultury „Ochrona Dziedzictwa Kulturowego na lata 2004- 2013”, przyjęty przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., jest to dokument, opracowanym w celu wdrożenia Narodowej Strategii Rozwoju Kultury. Główną przesłanką do sformułowania tego programu jest uznanie zasobów dziedzictwa za podstawę rozwoju kultury i upowszechniania kultury, a także za potencjał regionów,

służący wzrostowi konkurencyjności regionów dla turystów, inwestorów i mieszkańców.

Określa on działania na lata 2004- 2013 wytyczając następujące strategiczne cele polityki państwa w sferze ochrony zabytków:

- przygotowanie skutecznego systemu prawnego- finansowego wspierania ochrony i opieki nad zabytkami;
- podjęcie prac nad kompleksowym systemem edukacji na rzecz dziedzictwa;
- poszukiwanie instrumentów wzmacniających efekty działalności służby konserwatorskiej;
- ograniczenia uznaniowości konserwatorów poprzez nałożenie na nich odpowiedzialności za niezgodne z prawem postępowanie;
- intensyfikacja ochrony i upowszechniania dziedzictwa kulturowego, w tym szczególnie kompleksowa poprawa stanu zabytków nieruchomych.

• **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013 wraz z Uzupelnieniem na lata 2004- 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004- 2013, przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004- 2020, jest podstawowym dokumentem rządowym, w którym w oparciu o rzetelną analizę podjęto próbę określenia zasad polityki kulturalnej państwa w warunkach rynkowych. Stanowi ona podstawę do dalszych systemowych rozwiązań w dziedzinie kultury. Misją tej strategii jest „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przynoszonej ponad pokoleniami, określającej całość historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwój regionów”.

Uznając kulturę za jeden z podstawowych czynników rozwoju regionów zapisano w strategii następujące priorytety:

- wzrost efektywności zarządzania kulturą;
- wprowadzenie innowacyjnych rozwiązań w systemie działalności kulturalnej i w systemie upowszechniania kultury;
- wzrost uczestnictwa i wyrównanie szans w dostępie do szkolnictwa artystycznego, dóbr i usług kultury;
- poprawa warunków działalności artystycznej;
- efektywna promocja twórczości;
- zachowanie dziedzictwa kulturowego i aktywna ochrona zabytków;
- zmniejszenie luki cywilizacyjnej przez modernizację i rozbudowę infrastruktury kultury.

Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004- 2020 wprowadza programy operacyjne służące realizacji strategii. Jednym z nich jest Program Operacyjny „Dziedzictwo kulturowe”.

W programie wyróżnione zostały dwa komplementarne priorytety:

- rewaloryzacja zabytków nieruchomych i ruchomych oraz rozwój kolekcji muzealnych. Podstawowym celem priorytetu jest poprawa stanu zachowania zabytków, kompleksowa ich rewaloryzacja, zwiększenie roli zabytków w rozwoju turystyki, poprawa warunków instytucjonalnych, prawnych i organizacyjnych w zakresie ochrony zabytków i ich dokumentacji, zabezpieczenie zabytków, muzealiów i archiwaliów przed skutkami klęsk żywiołowych, kradzieżami i nielegalnym wywozem za granicę.

- zadania związane z zakupami dzieł sztuki i kolekcji dla instytucji muzealnych, zakupami starodruków i archiwaliów, konserwacji i digitalizacji muzealiów, archiwaliów, starodruków, księgozbiorów oraz zbiorów filmowych, wspieraniu rozwoju muzealnych pracowni konserwatorskich oraz nowych technik konserwacji zabytków ruchomych.

- **Strategia Rozwoju Kraju 2020- Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo**

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów dnia 25 września 2012 r. Jest to główna strategia rozwojowa w średnim horyzoncie czasowym, wskazuje strategiczne zadania państwa, których podjęcie w perspektywie najbliższych lat jest niezbędne, by wzmocnić procesy rozwojowe.

Strategia wyznacza trzy obszary strategiczne, w których będą się koncentrować główne zadania:

1. Sprawne i efektywne państwo;
2. Konkurencyjna gospodarka;
3. Spójność społeczna i terytorialna.

W Strategii pojawiają się zapisy mówiące o wprowadzeniu obowiązku sporządzania planów zagospodarowania przestrzennego obszarów funkcjonalnych obejmujących obszary miejskie, a w szczególności metropolitalne, tereny wrażliwe rozwojowo, związane z ochroną między innymi dziedzictwa kulturowego (Cel I.1. Przejście od administrowania do zarządzania rozwojem, Priorytet I.1.5. Zapewnienie ładu przestrzennego).

Drugim ważnym, podkreślonym przez strategię obszarem jest digitalizacja zasobów dziedzictwa narodowego oraz zapewnienie właściwego ich przechowywania (Cel II.5. Zwiększenie wykorzystania technologii cyfrowych, Priorytet II.5.3. Zapewnienie odpowiedniej jakości treści i usług cyfrowych; Cel III.2. Zapewnienie dostępu i określonych standardów usług publicznych, Priorytet III.2.1. Podnoszenie jakości i dostępności usług publicznych).

Ponadto wspierany będzie rozwój infrastruktury społecznej- w tym infrastruktury kulturalnej- oraz działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego, co stanowi ważny czynnik rozwoju i podnoszenia atrakcyjności gminy (Cel III.3. Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju oraz integracja przestrzenna dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych, Priorytet III.3.2. Wzmacnianie ośrodków wojewódzkich).

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2013- 2016**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2013- 2016, jest to dokument, który jest inicjowany i opracowywany przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Krajowy Program wpisuje się w system dokumentów planistycznych państwa jako instrument wykonawczy dla Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. Jednym ze strategicznych założeń Krajowego Programu jest wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków, w tym tworzenie podstaw współdziałania z organami samorządu terytorialnego. Uzupełnieniem Krajowego Programu jest system współfinansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków. W Krajowym Programie dokonano diagnozy stanu ochrony zabytków w Polsce w trzech podstawowych płaszczyznach: organizacji i zadań organów ochrony zabytków, stanu zachowania zabytków, w tym roli i znaczenia rejestru zabytków oraz systemów informacji o zabytkach, komunikacji, porozumienia i współpracy w obszarze ochrony zabytków.

W oparciu o diagnozę, przeprowadzono analizę SWOT i w ścisłym powiązaniu z jej wynikami oraz w powiązaniu ze Strategią Rozwoju Kapitału Społecznego sformułowano cel główny: Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Dla realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

- wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce,
- wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków,
- tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.

Rozwiązaniem porządkującym zagadnienia przedstawione w Krajowym Programie i uwzględnionym na każdym etapie prac nad dokumentem, są zagadnienia horyzontalne: tematy wiodące, których problematyka została poruszona w co najmniej dwóch obszarach diagnozy oraz dwóch celach szczegółowych. Są to:

- podniesienie sprawności i skuteczności działań organów ochrony zabytków, w tym jakości merytorycznej decyzji administracyjnych (szkolenia, standaryzacja działań);
- porządkowanie rejestru zabytków oraz stworzenie wiarygodnej metodologicznie diagnozy stanu zachowania zabytków nieruchomych;
- zwiększenie uspołecznienia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; budowanie przez organy ochrony zabytków partnerskich relacji z obywatelami, jak i propagowanie postaw współodpowiedzialności społecznej za zachowanie zabytków (współpraca z mediami, wykorzystywanie mediów elektronicznych, konkursy, itp.);
- wdrożenie procesów kształtowania postawy krajobrazowej wśród organów ochrony zabytków;
- zwiększenie zaangażowania samorządów (gmin) w ochronę i opiekę nad zabytkami oraz wzmocnienie zaangażowania społecznego na rzecz ochrony zabytków, w tym propagowanie parków kulturowych jako skutecznej formy ochrony zabytków.

- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 (KPZK 2030)**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030, przyjęta została uchwałą nr 239 Rady Ministrów dnia 13 grudnia 2011 r. Jest to najważniejszy dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długim okresie. Koncepcja ta kładzie szczególny nacisk na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, ponieważ decyduje on o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe. Koncepcja formułuje także zasady i działania służące zapobieganiu konfliktom w gospodarowaniu przestrzenią i zapewnieniu bezpieczeństwa, w tym powodziowego. W znacznie większym stopniu niż dotychczas uwzględnia problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego w systemie kształtowania prawidłowej polityki przestrzennej.

Jako cele polityki przestrzennej w aspekcie ochrony zabytków wskazano:

- ograniczenie presji urbanizacyjnej na obszary dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, poprzez rozwój narzędzi wspierania finansowego ochrony przyrody i krajobrazu,
- wprowadzenie systemu standardów zabudowy i zagospodarowania terenu na terenach o niższym reżimie ochronnym,
- wprowadzenie narzędzi kompensacji utraconych korzyści ekonomicznych na terenach o wysokich restrykcjach konserwatorskich;
- wspieranie rewitalizacji zdegradowanych przestrzeni: starych dzielnic mieszkaniowych, obiektów przemysłowych, pokolejowych, opuszczonych wsi przez przyjęcie regulacji z zakresu rewitalizacji obszarów miejskich i starych zasobów mieszkaniowych.

4.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Dokumenty opracowane na poziomie województwa i powiatu:

- **Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do roku 2020**

Strategia Rozwoju Województwa Podlaskiego do 2020 roku, przyjęta została uchwałą nr XXXV/438/06 przez Sejmik Województwa Podlaskiego dnia 30 stycznia 2006 r.

W strategii, w Priorytecie II. Infrastruktura społeczna, działaniu 2 „Rozwój kultury i ochrona dziedzictwa kulturowego”, przyjęto między innymi, że należy:

- tworzyć nowe instytucje kultury, szczególnie w siedzibach powiatów, z wykorzystaniem w pierwszej kolejności obiektów zabytkowych przydatnych do tej funkcji;
- wspierać rozwój kultury ludowej i amatorskiej, w tym folkloru i rękodzieła ludowego, twórczości profesjonalnej oraz amatorskiego ruchu artystycznego, z uwzględnieniem specyficznego w województwie podlaskim;
- wspierać zróżnicowanie etniczne, narodowościowe i religijne;
- chronić i utrzymywać dobry stan techniczny historycznych obiektów zabytkowych, a w szczególności wykorzystywać obiekty zabytkowe do nowych funkcji, zwłaszcza na potrzeby turystyki i działalności kulturalnej;
- zachowywać tożsamości krajobrazu kulturowego i utrzymywać ciągłości rozwoju przestrzennego historycznych zespołów osadniczych;
- Identyfikować i promować tradycyjne dla województwa podlaskiego produkty, z wykorzystaniem Listy Produktów Tradycyjnych;
- wspierać społeczności lokalnych w zachowaniu tradycyjnej, wiejskiej zabudowy, zwłaszcza na terenach o dużym potencjale turystycznym, zachować dbałość o tradycje narodowe i kulturowe.

Dodatkowo, w Strategii Rozwoju Województwa Podlaskiego podkreślono fakt posiadania przez województwo znacznego dziedzictwa historyczno- kulturowego, co nakłada na wiele podmiotów, w tym zwłaszcza na samorząd, obowiązek jego ochrony. Odbywa się to m.in. poprzez ewidencjonowanie i badanie zabytków, zwiększenia dbałości o muzea oraz współdziałanie administracji samorządowej z właścicielami i użytkownikami obiektów zabytkowych i historycznych w zakresie ich restauracji, konserwacji i zagospodarowania.

- **Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego**

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego, przyjęty został uchwałą nr IX/80/03 przez Sejmik Województwa Podlaskiego dnia 27 czerwca 2003 r. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa podlaskiego powstał w wyniku dokonania analiz i przeprowadzenia studiów szeregu materiałów i opracowań podstawowych i uzupełniających.

W treści planu zostały wymienione zabytkowe zespoły urbanistyczne i ruralistyczne, unikalne zabytkowe obiekty architektury sakralnej i świeckiej, zespoły pałacowo-ogrodowe i dworskie, zabytki techniki i militarne, cmentarze różnych wyznań, miejsca kultu religijnego i stanowiska archeologiczne.

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podlaskiego określa zasady ochrony i kształtowania dziedzictwa kulturowego, do których należą:

- zasady ogólne wynikające zwłaszcza z procesu integracji europejskiej:
  - szczególna ochrona tożsamości kulturowej regionu przed zagrożeniem jej wytracenia w konfrontacji z europejskim uniwersalnym modelem życia w sferze kultury materialnej i jej unikalnej specyfiki etnicznej i religijnej;
  - uwzględnianie potrzeb współczesnego społeczeństwa w procesie ochrony i kształtowania zasobów dziedzictwa kulturowego;
  - harmonijne współistnienie zasobów dziedzictwa kulturowego z zasobami środowiska przyrodniczego- jako filarów rozwoju turystyki krajowej i międzynarodowej;
  - tworzenie warunków kompleksowej ochrony obszarów o walorach zabytkowych i kulturowych, takich jak: strefy ochrony konserwatorskiej, parki kulturowe, rezerваты kulturowe i obszary krajobrazu historyczno- kulturowo- przyrodniczego,
  - priorytet ochrony walorów dziedzictwa kulturowego o randze międzynarodowej i krajowej;
  - wykorzystanie unikalnych zasobów dziedzictwa kulturowego do krajowej i międzynarodowej promocji województwa.
- ochrona i tworzenie nowych wartości kulturowych w reprezentatywnych obszarach tożsamości kulturowej województwa podlaskiego określone w części dotyczącej wartości kulturowych przez służby Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Białymstoku, dotyczące:
  - kształtowania krajobrazu historyczno- kulturowo- przyrodniczego, zespołów jednostek osadniczych i ich otoczenia;
  - kształtowania form architektonicznych i gabarytów zabudowy harmonizujących z istniejącymi walorami kulturowymi zabudowy, stosowania materiałów, wystroju i kolorystyki obiektów budowlanych oraz zagospodarowania ich otoczenia nawiązujących do tradycji lokalnych.
- ochrona i rewaloryzacja obszarów zabytkowych zgodnie z wnioskami i uzgodnieniami Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Białymstoku, w tym:

- zachowanie historycznych założeń urbanistycznych (objętych strefami ochrony konserwatorskiej), a w szczególności: rozplanowania przestrzeni publicznych (np. ulic, placów, skwerów, itp.), osi kompozycyjnych i widokowych, rozmieszczenia dominant, gabarytów i sposobów zabudowy oraz form architektonicznych;
- zapewnienie stosownej ekspozycji całych zespołów zabudowy i najwartościowszych jej elementów;
- twórcze kontynuowanie tradycji konstrukcyjnych, materiałowych, wystroju i kolorystyki obiektów oraz zagospodarowania ich otoczenia,;
- lokalizowanie funkcji użytkowych niekolizyjnych z historycznymi funkcjami obszarów, zapewniających podstawy ekonomiczne utrzymania dobrego stanu technicznego zabudowy i zagospodarowania oraz atrakcyjność turystyczną;
- eliminowanie funkcji użytkowych i obiektów kolizyjnych pod względem sanitarnym i estetycznym z walorami kulturowymi obszarów zabytkowych;
- harmonijne wkomponowywanie nowej zabudowy w historyczną panoramę jednostek osadniczych ze strefami ochrony konserwatorskiej;
- poprawianie dostępności komunikacyjnej i systemów parkowania pojazdów oraz eliminacja uciążliwości ruchu drogowego, zwłaszcza tranzytowego towarowego;
- poprawianie warunków ochrony przeciwpożarowej;
- poprawianie standardu cywilizacyjnego zabudowy w zakresie wyposażenia w systemy kanalizacyjne i proekologiczne systemy energetyczne.
- ochrona i utrzymanie dobrego stanu technicznego obiektów zabytkowych z priorytetem obiektów o randze krajowej i regionalnej poprzez zapewnienie:
  - funkcji użytkowych stosownych do lokalizacji i form architektonicznych obiektów- gwarantujących ich utrzymanie w dobrym stanie technicznym i racjonalne wykorzystanie dla potrzeb społecznych;
  - obowiązku uzgodnienia z Podlaskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu oraz projektów budowlanych dotyczących rewaloryzacji i modernizacji obiektów zabytkowych i ich otoczenia.
- ochrona przed dewastacją i określenie warunków udostępnienia zwiedzającym obiektów archeologicznych oraz sposobów postępowania w przypadkach natrafienia na obiekty nieznanego pochodzenia w trakcie prowadzenia robót ziemnych.
- tworzenie wartości kulturowych w nowych i rewaloryzowanych zespołach zabudowy, w szczególności na bazie:
  - przestrzeni publicznych o zindywidualizowanych formach urbanistycznych, takich jak: ulice, place, pasaże, ciągi piesze, skwery, zielen parkowa i tereny sportowo-rekreacyjne;
  - interesujących programowo i architektonicznie aranżacji otoczenia przestrzeni publicznych i ich zagospodarowania;

- wykorzystania w kompozycjach urbanistycznych szczególnych cech środowiska przyrodniczego- stosownie do jego predyspozycji, dla potrzeb terenów sportowo-rekreacyjnych i turystycznych, a konfiguracji terenów dla kształtowania sposobu zabudowy;
- rozmieszczenia akcentów i dominant przestrzennych, twórczo kontynuujących istniejące założenia urbanistyczne, stosowania zindywidualizowanych form architektonicznych poszczególnych obiektów lub ich grup, z zachowaniem harmonijnych gabarytów całościowych zespołów zabudowy i z dbałością o sylwetkę przestrzenną całości jednostek osadniczych;
- harmonizowania gabarytów zabudowy plombowej z gabarytami otaczającej zabudowy (z wyjątkiem dominant przestrzennych i akcentów urbanistycznych wynikających z całościowych koncepcji urbanistycznych).

Plan zwraca uwagę na ochronę środowiska kulturowego w procesie integracji europejskiej. Zagrożenie stopniowym wytracaniem tożsamości kulturowej i narodowej społeczeństwa polskiego i społeczności lokalnych (regionalnych i subregionalnych) w konfrontacji z europejskim uniwersalnym modelem życia, wymaga szczególnej ochrony dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego jak i duchowego oraz kultywowania lokalnych specyfik kulturowych i religijnych, zgodnie z zasadami i postanowieniami:

- Konwencji w sprawie Ochrony Zabytków Architektonicznych w Europie (Cordoba 1985)- zobowiązującej do ochrony i utrzymania zabytków przy uwzględnieniu potrzeb współczesnego społeczeństwa;
- „Europejskiej Perspektywy Rozwoju Przestrzennego” (maj 1999 r.)- dokumentu opartego na dążeniu Unii Europejskiej do osiągnięcia trwałego i zrównoważonego rozwoju, w której za jeden z podstawowych celów uznano „ochronę i utrzymanie zasobów naturalnych i dziedzictwa kulturowego”;
- Międzynarodowej Karty Ogrodów IFLA- ICOMOS, Florencja 1981;
- Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy- Granada 1985;
- Międzynarodowej Karty ochrony miast historycznych ICOMOS- Waszyngton 1987;
- Międzynarodowej Karty ochrony i zarządzania dziedzictwem archeologicznym ICAHM- ICOMOS, Lozanna 1989 r.

Plan ponadto zwraca uwagę na bariery wynikające z ochronności prawnej środowiska kulturowego. Wymienia strefy ochrony konserwatorskiej historycznych układów urbanistycznych i ruralistycznych oraz zespołów zabudowy zabytkowej i o wartościach kulturowych, w których występują bariery i ograniczenia dotyczące w szczególności:

- intensywności i efektywności wykorzystania terenów w strefach, w ramach ograniczeń gabarytów i sposobów zabudowy;
- dostępności komunikacyjnej, w tym obsługi parkingowej w ramach ograniczeń gabarytów ulic (przekrojów) i wymogów sanitarnych warunków zamieszkiwania (hałas, drgania),

- funkcjonowania zespołów w sytuacji tranzytowych ruchów komunikacyjnych, w tym zwłaszcza towarowych;
- poprawy standardów cywilizacyjnych i technicznego zabudowy, w sytuacjach utrudnień własnościowych, ekonomicznych i konieczności bieżącego funkcjonowania zabudowy.

Wymienia jednostki architektoniczno- krajobrazowe, mogące stwarzać problem przeniesienia ich ustaleń w sferę planowania miejscowego- z powodu ograniczeń dla własności prywatnej i narażeń właścicieli terenów i obiektów na skutki finansowe wynikające z tych ustaleń.

Plan wskazuje bariery: kosztów realizacji ochrony konserwatorskiej, w tym programów działań rewitalizacyjnych oraz brak właściwej polityki samorządów lokalnych w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz świadomości społecznej w tej kwestii.

Plan pokazuje możliwości lepszego wykorzystania walorów kulturowych miejscowości położonych w sąsiedztwie obszarów o wysokich walorach przyrodniczych i głównych ciągów komunikacyjnych, jako atrakcji turystycznych, a części obiektów zabytkowych jako bazy obsługi turystyki.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami na lata 2014- 2017 z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Gminny program opieki nad zabytkami gminy Zambrów zgodny jest z dokumentami:

- **Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zambrów**

Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zambrów, przyjęte uchwałą nr 100/XIV/12 Rady Gminy Zambrów dnia 20 kwietnia 2012 r. Opracowane studium jest kontynuacją Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Zambrów, przyjętego uchwałą nr 9/III/02 Rady Gminy Zambrów z dnia 19 grudnia 2002 r., zmienionego uchwałą nr 171/XXXII/10 Rady Gminy Zambrów z dnia 11 marca 2010 r., zmienionego uchwałą nr 98/XIV/12 Rady Gminy Zambrów z dnia 20 kwietnia 2012 r., zmienionego uchwałą nr 99/XIV/12 Rady Gminy Zambrów z dnia 20 kwietnia 2012 r.

Przedmiotem opracowania studium jest gmina Zambrów w granicach administracyjnych. Zakres studium obejmuje uwarunkowania gminy, cele i kierunki polityki przestrzennej. Studium podzielone jest na dwie części:

Część I- Uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego- diagnoza.

Część II- Kierunki zagospodarowania przestrzennego gminy- część uchwalona.

Celem nadrzędnym- strategicznym rozwoju zagospodarowania przestrzennego gminy Zambrów jest: Poprawa jakości życia mieszkańców poprzez proekologiczny (zrównoważony) rozwój gminy, przy racjonalnym wykorzystaniu walorów przyrodniczych, istniejącego majątku trwałego, potencjału infrastrukturalnego i produkcyjnego.

Z uwagi na uwarunkowania przyrodnicze oraz istniejące zainwestowanie na obszarze gminy wydzielono w formie graficznej i opisowej dwie jednostki strukturalne:

- Jednostka I- przyrodniczo- Leśna- obejmuje tereny najbardziej cenne przyrodniczo - zachodnia część gminy. Obejmuje zachodnią i północną część obszaru gminy, charakteryzującą się znaczącymi walorami środowiska przyrodniczego. Jednostka wyróżnia się wysokimi walorami krajobrazu naturalnego- wzniesienia, duża lesistość, bogactwo roślinności oraz nieliczna zabudowa wkomponowana w naturalne środowisko, w większości o wartościach kulturowych.

Przez teren jednostki przebiegają dwa szlaki turystyczne: czerwony- Giełczyn- Czerwony Bór- Szumowo, niebieski- Giełczyn- Czerwony Bór- Wygoda.

- Jednostka II - rolnicza, obejmuje pozostały obszar gminy.

W studium, w rozdziale 3, poświęcono uwagę kierunkom ochrony przestrzeni kulturowej gminy. Zabytki architektury i budownictwa wpisane do rejestru zabytków objęte są wszystkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych. Wszelkie prace remontowe, zmiany własności, zmiany funkcji i przeznaczenia obiektów wymagają pisemnej zgody Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w trybie określonym przez Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Kulturowego z dnia 18 października 2000 r. w sprawie zasad i trybu udzielania i cofania zezwoleń na prowadzenie prac konserwatorskich, archeologicznych i wykopaliskowych oraz warunków ich prowadzenia i kwalifikacji osób uprawnionych do wykonywania tych prac. Przystępując do remontu lub przebudowy budynku o walorach kulturowych należy zasięgnąć opinii służb konserwatorskich, które określą dopuszczalność prowadzenia ich prac, ich zakres i zalecaną formę architektoniczną. Rozbiórka obiektów o walorach kulturowych może nastąpić, gdy jest to uzasadnione Jego złym stanem technicznym i względami ekonomicznymi, po sporządzeniu na koszt właściciela opinii technicznej, inwentaryzacji i dokumentacji fotograficznej obiektu.

W studium wymieniono obiekty zabytkowe i zabytkowe stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków, stanowiska archeologiczne podlegające ochronie.

Kierunki i zasady ochrony konserwatorskiej:

- o Obiekty zabytkowe (wpisane do rejestru zabytków) objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na ich zachowaniu i konserwacji, wszelkie prace przy obiektach i na terenach zabytkowych oraz w ich bezpośrednim

otoczeniu mogą być prowadzone tylko za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ochrona obiektów zabytkowych polega na:

- zachowaniu we właściwym stanie oraz prowadzeniu prac remontowo-konserwatorskich w zespole dworskim we wsi Poryte- Jabłoń, i w dworze w Wądołkach Borowych,
  - zakazie lokalizowania w ich bezpośrednim sąsiedztwie działalności o uciążliwym charakterze oraz obiektów zasłaniających widok, dysharmonizujących przestrzennie, kompozycyjnie i architektonicznie z obiektami zabytkowymi,
  - wyłączeniu wszelkiej działalności inwestycyjnej na terenie występowania zabytków archeologicznych w miejscowościach: Koziki- Jałbrzyków Stok, Poryte- Jabłoń (grodzisko i osada), Ciecioriki i Śledzie (kurhan),
  - na pracach pielęgnacyjnych zabytkowego drzewostanu,
  - zachowaniu przydrożnych krzyży i kapliczek.
- Obiekty kulturowe (pozostałe figurujące w spisie) stanowią przedmiot zainteresowania konserwatorskiego, podlegają zachowaniu i ochronie. Prace przy obiektach kulturowych winny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Rozbiórka budynku o wartościach kulturowych może być dokonana tylko w uzasadnionych przypadkach (zły stan zachowania) za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Ochrona obiektów o wartościach kulturowych polega na:

- prowadzeniu remontów i modernizacji obiektów o wartościach kulturowych,
- przeznaczaniu obiektów kulturowych na potrzeby związane z obsługą turystyki indywidualnej i zorganizowanej,
- prowadzeniu i opracowaniu pełnej dokumentacji ewidencyjnej zasobów kulturowych znajdującej się na terenie gminy Zambrów,
- popularyzacji walorów kulturowych, krajobrazowych i historycznych gminy.

Ochrona zabytkowych założeń dworsko- ogrodowych polega na:

- zachowaniu i restauracji dworu oraz zabudowy podworskiej,
- restauracji i rekonstrukcji elementów zabytkowych układu terenu: układ komunikacyjny, podział funkcjonalno- przestrzenny, osie kompozycyjne i widokowe, ciek i zbiorniki wodne,
- zachowaniu i konserwacji starodrzewu,
- usunięciu elementów zniekształcających kompozycje zieleni (np. samosiewy) i odtworzeniu elementów zniszczonych (uzupełnianie nasadzeń),
- zakazie lokalizowania na terenie założenia i w jego otoczeniu inwestycji o charakterze uciążliwym- mogącym przyczynić się do zniszczenia zabytku, a także obiektów zasłaniających widok na zabytek, czy też dysharmonizujących z jego elementami,
- wszelkie prace przy zabytku oraz działalność inwestycyjna na jego terenie

powinny być uzgadniane z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Ochrona cmentarzy i mogił historycznych polega na:

- wyłączeniu ich spod wszelkiej działalności inwestycyjnej, nie związanej z ich rewaloryzacją,
  - zachowaniu i konserwacji historycznych elementów ukształtowania terenu cmentarzy (nasypy, wały, układ alejowy, układ kwater i mogił),
  - zachowaniu i konserwacji starodrzewu,
  - zachowaniu i konserwacji zabytkowych nagrobków, krzyży oraz innych elementów małej architektury (ogrodzenia, bramy),
  - usuwaniu elementów zniekształcających (np. samosiewy, wysypiska śmieci, wyrobiska),
  - zakazie lokalizowania w ich bezpośrednim sąsiedztwie działalności o uciążliwym charakterze oraz obiektów zasłaniających widok na cmentarz, czy też dysharmonizujących przestrzennie i kompozycyjnie z jego elementami.
- Zabytki archeologiczne (stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków) objęte są ścisłą ochroną konserwatorską, która polega na zakazie prowadzenia na terenie zabytku wszelkiej działalności inwestycyjnej nie związanej z jego rewaloryzacją. Prace przy tych obiektach oraz w ich bezpośrednim otoczeniu mogą być prowadzone tylko za zgodą Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.
  - Stanowiska archeologiczne objęte są obserwacją archeologiczną. Działalność inwestycyjna na ich terenie może być prowadzona, po uprzednim uzgodnieniu jej ze służbą konserwatorską, pod nadzorem archeologiczno- konserwatorskim. W przypadku stwierdzenia reliktywów archeologicznych prace winny być przerwane, a teren udostępniony do badań archeologicznych, których wyniki zadecydują o możliwości ich kontynuowania.

Gmina Zambrów jest wyjątkowo uboga w placówki upowszechniania kultury. Stanowi ją właściwie 4 biblioteki przyszkolne zlokalizowane we wsiach: Wiśniewo, Osowiec, Stary Laskowiec, Przeździecko- Mrocзки. Do organizacji okolicznościowych uroczystości i zebrań wykorzystują pomieszczenia remiz strażackich oraz halę sportową we wsi Konopki- Jałbrzyków Stok. Jednak brak instytucjonalnych placówek upowszechniania kultury stwarza niezbyt korzystne warunki rozwoju w tym zakresie.

- **Plan rozwoju lokalnego gminy Zambrów na lata 2008- 2015**

Plan rozwoju lokalnego gminy Zambrów na lata 2008- 2015, przyjęty został uchwałą nr 80/XIV/08 Rady Gminy z dnia 27.03.2008 r. Plan rozwoju lokalnego gminy Zambrów składa się analizy sytuacji społeczno- gospodarczej gminy. W dalszej części, w oparciu o zdiagnozowane problemy społeczno- gospodarcze i infrastrukturalne, sformułowano cele rozwoju gminy i określono zadania, które gmina planuje zrealizować w latach 2008- 2015. Zadania opracowano uwzględniając możliwości organizacyjne, kadrowe i finansowe gminy. Część zadań będzie wymagała dofinansowania ze strony środków zewnętrznych, przewidzianych w ramach

programów pomocowych UE i programów krajowych. W planie opisane zostały walory przyrodnicze i krajobrazowe gminy, w tym obszary chronione, pomniki przyrody, turystyka i dziedzictwo kulturowe gminy.

W dokumencie wyznaczono uwarunkowania wspierające rozwój gminy oraz uwarunkowania hamujące rozwój gminy, w zakresie:

- struktury funkcjonalno- przestrzennej;
- ochrony i kształtowania środowiska przyrodniczego;
- środowiska kulturowego;
- sfery społecznej;
- sfery gospodarczej;
- komunikacji;
- infrastruktury technicznej.

Cele do realizacji na terenie gminy Zambrów w latach 2008- 2015:

CEL STRATEGICZNY I: Wspieranie przedsiębiorczości i poprawa konkurencyjności gospodarki lokalnej.

CELE OPERACYJNE:

- uzbrajanie w infrastrukturę techniczną terenów przeznaczonych pod działalność gospodarczą;
- przeznaczanie nowych terenów pod działalność gospodarczą;
- promocja gminy.

CEL STRATEGICZNY II: Poprawa warunków życia mieszkańców gminy Zambrów.

CELE OPERACYJNE:

- uzbrajanie w infrastrukturę techniczną terenu gminy;
- poprawa stanu technicznego sieci drogowej;
- podniesienie standardu bazy oświatowej.

CEL STRATEGICZNY III: Ochrona środowiska przyrodniczego i kształtowanie ładu przestrzennego.

CELE OPERACYJNE:

- gazyfikacja terenów gminy;
- rozwój kanalizacji zbiorczej oraz realizacja programu budowy systemu oczyszczalni przyzagrodowych;
- poprawa estetyki otoczenia życia mieszkańców;
- organizacja systemu selektywnej zbiórki odpadów.

- **Program ochrony środowiska dla gminy Zambrów na lata 2004- 2011**

Program ochrony środowiska dla gminy Zambrów na lata 2004- 2011, przyjęty został uchwałą nr 94/XIX/04 przez Radę Gminy Zambrów dnia 2 lipca 2004 r. Podstawową zasadą przyjętą w programie gminnym jest zasada zrównoważonego rozwoju, umożliwiająca harmonizację rozwoju gospodarczego i społecznego gminy z ochroną jej walorów środowiskowych. Przedstawiono w nim cele i zadania, zgodne z Programem Ochrony Środowiska Województwa Podlaskiego, Programem Ochrony

Środowiska Powiatu Zambrowskiego, oraz z Wojewódzkim Planem Gospodarki Odpadami, jak również Planem Gospodarki Odpadami dla Powiatu Zambrowskiego.

W programie opisano aktualny stan środowiska oraz zasobów naturalnych, zagrożenia środowiska wynikające z rozwoju gospodarczego, infrastrukturę techniczną ochrony środowiska, krótkoterminową (2004- 2007) i długoterminową (2008- 2011) politykę ochrony środowiska dla jego poszczególnych elementów, cele i zadania realizacyjne, oraz szacunkowe koszty wdrożenia działań na rzecz jego ochrony.

W programie ustalono, iż celem strategicznym jest: Harmonijny i zrównoważony rozwój gminy, przy racjonalnym wykorzystaniu zasobów przyrodniczych, istniejącego majątku trwałego, potencjału infrastrukturalnego i produkcyjnego.

W programie, przedstawiono analizę SWOT, w której w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego, wśród atutów wymieniono:

- występowanie obszarów i obiektów prawnie chronionych: Rezerwat „Grabówka”, Rezerwat „Dębowe Góry”;
- walory turystyczne gminy, a tym obiekty dziedzictwa kulturowego, umożliwiające rozwój turystyki krajoznawczej: zespół dworski- wieś Poryte Jabłoń, dwór- wieś Wądołki-Borowe, zabytki archeologiczne: Poryte- Jabłoń (grodzisko i osada), Koziki- Jałbrzyków Stok, Ciecioriki i Śledzie (kurhan).

Wśród słabych stron wymieniono:

- niepełna inwentaryzacja i waloryzacja stanu przyrody gminy;
- niedostateczne finansowanie czynnej ochrony przyrody oraz monitoringu środowiska;
- niedostateczna znajomość przepisów ochrony przyrody i środowiska.

Wśród szans wymieniono:

- nowe przepisy ochrony przyrody i środowiska, w tym przepisy związane z koniecznością wykonywania ocen oddziaływania inwestycji na środowisko i monitoringu stanu środowiska;
- możliwość uzyskiwania dotacji i pożyczek z funduszy krajowych i zagranicznych na inwestycje zmniejszające uciążliwość gospodarki dla środowiska oraz na rozwój infrastruktury;
- prawny nakaz opracowywania programów ochrony środowiska przez jednostki administracji samorządowej oraz planów ochrony parków narodowych, krajobrazowych i rezerwatów przyrody.

Wśród zagrożeń wymieniono:

- brak skutecznych przepisów z zakresu budownictwa i zagospodarowania przestrzennego zabezpieczających krajobraz przed degradacją (np. wznoszeniem budynków o formie niedostosowanej do krajobrazu).

- **Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Zambrów**

Zgodnie z art. 15, ust. 2 pkt. 5 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. [Dz. U. 2012 nr 647](#), ze zm.), w planie miejscowym określa się obowiązkowo zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Projekt planu, zgodnie z ww. ustawą musi zostać uzgodniony przez wojewódzkiego konserwatora zabytków. Na terenie gminy Zambrów funkcjonuje 11 miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (Tabela nr 1). Tylko na jednym terenie objętym planem, ustalono zasady ochrony krajobrazu kulturowego, gdyż na pozostałych obszarach objętych planem, nie występują zabytki nieruchome, stanowiska archeologiczne, wpisane do rejestru zabytków lub ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków, obiekty dóbr kultury współczesnej. Obszary te, nie są objęte także ochroną konserwatorską. W planach, znajdują się informacje, które mówią o tym, że „w przypadku odkrycia podczas prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem, należy wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić lub zniszczyć odkryty przedmiot, zabezpieczyć ten przedmiot i miejsce jego odkrycia przy pomocy dostępnych środków oraz niezwłocznie zawiadomić o tym Podlaskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub Wójta Gminy Zambrów”.

W miejscowym planie przestrzennego części obszaru gminy Zambrów dotyczącego terenów przyległych do trasy obwodnicy Zambrowa w ciągu drogi krajowej Nr 8, w części dotyczącej wsi Nagórki- Jabłoń, ustalono następujące ochrony krajobrazu kulturowego (uchwała 83/XV/2008 nr z dnia 20.05.2008 r.):

- utrzymanie walorów krajobrazu naturalnego;
- dostosowanie architektury nowych i modernizowanych obiektów do skali i formy istniejących obiektów charakterystycznych dla architektury krajobrazu wiejskiego;
- stosowanie tradycyjnych materiałów wykończeniowych;
- zagospodarowanie zielenią ozdobną pełniącą jednocześnie funkcję izolacyjną, niezabudowanych i nieutwardzonych części działek budowlanych, od strony dróg publicznych.

Tabela nr 1. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Zambrów.

LP.	NAZWA PLANU	NR UCHWAŁY	DATA UCHWAŁY	TEREN OBJĘTY OPRACOWANIEM	POWIERZCHNIA TERENU OBJĘTEGO PLANEM [ha]
1	Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Zambrów - zmiana planu.	102/XXII/97	20.03.1997 r.	Nagórki Jabłoń, Czerwony Bór, Sędziwuje, Granice wsi Nagórki - Cieciorki	1,22 1,25 1,58 11,76
2	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Zambrów	98/XVIII/2000	28.03.2000 r.	Krajewo Łętowo	3,06
3	Zmiana Miejscowego Planu Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Zambrów	5/II/02	02.12.2002 r.	Poryte Jabłoń	13,06
4	Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego	160/XXXV/06	30.03.2006 r.	Czerwony Bór - Lotnisko	98,0
5	Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego	23/V/07	3.04.2007 r.	Modzele Skudosze	0,22
6	Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego	33/VI/07	17.04.2007 r.	Stary Laskowiec	8,050
7	Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego	83/XV/2008	20.05.2008 r.	Nagórki Jabłoń	35,48
8	Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego	148/XXVII/09	27.08.2009 r.	Stary Laskowiec	13,70
9	Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego	152/XXVIII/2009 r.	29.X.2009 r.	Nagórki Jabłoń	8,30
10	Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego	19/IV/11	16.03.2011 r.	Wiśniewo	42,40

11	Miejscowy plan Zagospodarowania Przestrzennego	111/XV/12	21.06.2012 r.	Linia Elektro-energetyczna 400 kV Narew Ostrołęka	7,0383
----	--	-----------	---------------	---	--------

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1. Charakterystyka gminy

Gmina Zambrów jest gminą wiejską, położoną w południowo- wschodniej części województwa podlaskiego, w powiecie zambrowskim. Sąsiaduje ona z gminami: od wschodu z Kołaki Kościelne i Wysokie Mazowieckie, od południowego- wschodu z Czyżew Osada, od południa (woj. mazowieckie) z Andrzejewo, od południowego- zachodu z Szumowo, od północnego wschodu z Śniadowo, od północy z Łomżą. Jest ona jedną z największych gmin w regionie podlaskim, zarówno pod względem zajmowanej powierzchni, jak również ilości mieszkańców. Obszar gminy wiejskiej Zambrów stanowi 40% całej powierzchni powiatu. Gmina Zambrów jest stosunkowo młodą jednostką administracyjną, utworzoną w 1991 roku po rozdzieleniu miasta i gminy Zambrów. W jej skład wchodzi 72 miejscowości, w tym 71 samorządów wiejskich (sołectw). Układ osiedli wiejskich w gminie jest bardzo zróżnicowany, na co miały wpływ czynniki naturalne, oraz czynniki historyczne. Północno- zachodnia część obszaru gminy, jest zalesiona, słabo zaludniona, z nielicznymi wioskami zlokalizowanymi na obrzeżach Czerwonego Boru. Większość wsi znajduje się w południowej części gminy Zambrów. Jednostki osadnicze gminy to wsie typowo rolnicze, natomiast pozarolnicze funkcje wsi są rozwinięte w niewielkim stopniu.

Gmina Zambrów położona jest w obrębie dwóch mezoregionów: Międzyrzecza łomżyńskiego i Wysoczyzny Wysokomazowieckiej. Obszar gminy należy do terenu „Zielonych Płuc Polski”. Na obszarze gminy Zambrów występuje kruszywo naturalne oraz piaski kwarcowe. Przez teren gminy przepływają rzeki: Jabłonka i Mały Brok.

Na terenie gminy znajduje się rezerwat przyrody- „Grabówka”. Położony w północno- zachodniej części Wysoczyzny Wysokomazowieckiej, w makroregionie Niziny Północnopodlaskiej. Został on utworzony w 1996 r., na powierzchni 60,8 ha. Przedmiotem ochrony jest grąd typowy oraz fragment łągu jesionowo- olszowego. Na terenie gminy znajduje się także Rezerwat „Dębowe Góry”, który zajmuje powierzchnię 99,56 ha i jest usytuowany na północnych obrzeżach Czerwonego Boru. Utworzony został w 2001 r. Celem powstania rezerwatu jest zachowanie w stanie naturalnym rzadko występującego zespołu dąbrowy świetlistej. W gminie utworzony został Obszar Specjalnej Ochrony Siedlisk Natura 2000- „Czerwony Bór” PLH 200018, zatwierdzony Decyzją Komisji Europejskiej dnia 10 stycznia 2011 r.

Na terenie gminy Zambrów znajdują się pomniki przyrody:

-aleja lipowa: 44 lipy rosnące na gruntach wsi Zbrzeźnica, przy drodze krajowej nr 63 Łomża-Zambrów w km 22+700 do 23+200; 29 drzew po lewej i 15 sztuk po prawej stronie drogi; drzewa w wieku od 80 do 100 lat.

- dąb szypułkowy, rosnący w leśnym kompleksie Grabówka, o obwodzie 440 cm, wysokości 30 m i wieku około 205 lat.

5.2.2. Zarys historii obszaru gminy

Osadnictwo na tym terenie sięga wielu wieków wstecz, co potwierdzają badania archeologiczne. Było to osadnictwo rozproszone pośród odwiecznych lasów. Teren zamieszkały był przez pogańskie plemię- Mazowszan. W końcu X w. te ziemie zostały włączone do państwa Piastów. Nowi władcy wybudowali kilka grodów strzegących tych okolic, były to: Ostrołęka, Wizna, Łomża, Tykocin i inne. Gród wybudowano także w pobliżu obecnej miejscowości Poryte- Jabłoń nad rzeką Jabłoń.

Pierwsze osady na tym terenie to Bracesevyci (dziś Brajczewo), oraz Besdecce (Przeździecko). Istnienie tych osad poświadczane są źródłowo już około 1239 r. Osadnictwo było bardzo rzadkie i rozproszone pośród borów. Zanim osadnictwo zdołało się rozwinąć, przyszły najazdy litewskie, jaćwińskie oraz ruskie. Największe zniszczenia odnotowano w latach 1258- 1263. Najeźdźcy zniszczyli wsie, wzięli łupy i jeńców. Niedobitki ludności przeniosły się w głąb Mazowsza, gdzie było bezpieczniej. W końcu XIII w. ustały napady Jaćwingów podbitych przez Krzyżaków, ustały też napady litewskie, wznowiono je jednak w początkach XIV w.

W końcu XIV w. powstało miasto Nowogród. Tereny wokół Nowogrodu, również okolice Zambrowa, zostały włączone do dystryktu nowogrodzkiego. Na przełomie XIV i XV w. rozpoczął się kolejny etap osadnictwa tych ziem. Mierniczy książęcy wymierzali w puszczy obszary po 10 włók. Książę nadawał je lub sprzedawał rycerzom, pochodzącym głównie z zachodniego Mazowsza. Według ówczesnego prawa, z każdego obszaru równego 10 włókom należało wystawić na wezwanie księcia jednego rycerza. Na tej ziemi powstało często kilka wsi, tworząc późniejsze „okolice szlacheckie” o wspólnej nazwie (Krajewo, Przeździecko, Zaręby).

Osadnictwo w okolicach Zambrowa, po wschodniej części Czerwonego Boru, rozpoczęło się po 1391 r. Jej inicjatorem był książę Janusz I. T. Dzięki jego nadaniom powstały takie osady jak: Śledzie, Gniewoty, Zagroby Zakrzewo. Do 1411 r. osadnicy przekroczyli rzekę Gać, poszli w kierunku puszczy Łętowo. Na rzeczkami Jabłoń, Prątnik, Zambrzyca i Łętownie rozciągała się w tym czasie jeszcze puszcza Łętowo. W tym terenie pierwszą osadą był Zambrów.

Dopiero po zwycięstwie grunwaldzkim rozpoczął się dynamiczny proces osadniczy w tej okolicy. Po śmierci Janusza I, jego następcą został wnuk- Bolesław IV (1429- 1454). W pierwszym okresie rządów był niepełnoletni, więc nie prowadził kolonizacji.

Gdy został pełnoletni, pozostało niewiele ziem do rozdania. Dużo jednak było jeszcze jej w puszczy łętowo nad Łętownicą. Książę przekazywał ziemie osiadłym już wcześniej rodom. Wtedy to powstały osady Zagroby, Sasiny, Wądołki.

W XV w., istniały w tej okolicy wioski złożony z jednej chaty. W XVI w., w miarę rozrastania się wiosek, liczyły już po kilkanaście chat. Te wioski po dziś dzień często zachowały swoją bezładną strukturę osadniczą. Sieć osadnicza w okolicach Zambrowa powstała na przełomie XIV i XV w. i istnieje po dziś dzień.

Dawne Mazowsze dzieliło się na trzy województwa: płockie, rawskie i mazowieckie. Ostatnie z nich składało się z dziesięciu ziem, wśród nich była też ziemia łomżyńska z dzisiejszymi okolicami Zambrowa. W skład ziem wchodziły powiaty, istniał wtedy powiat zambrowski.

Duże zniszczenia tych ziem, przyniosły wojny z połowy XVII w. oraz III wojna północna z początków XVIII w. Tylko w latach 1703- 1708 wojska rosyjskie, szwedzkie, saskie i polskie, przeszły przez te ziemie sześć razy, przynosząc ogromne straty.

Po trzecim rozbiore Polski, ziemie te znalazły się w zaborze pruskim, w składzie Prus Nowowschodnich. W tym regionie utworzono departamenty: białostocki i płocki, z podziałem na powiaty. Okolice Zambrowa zostały włączone do departamentu białostockiego i powiatu łomżyńskiego. W 1807 r. na mocy porozumień w Tylży, część departamentu białostockiego włączono do Rosji, a reszta, w tym i powiat łomżyński znalazł się w składzie Księstwa Warszawskiego.

Księstwo Warszawskie było podzielone na departamenty i powiaty. Okolice Zambrowa znalazły się w departamencie łomżyńskim i powiecie łomżyńskim. Po upadku Napoleona i Księstwa Warszawskiego, te ziemie zostały włączone do Królestwa Polskiego. Utworzono wtedy województwa, zamiast departamentów. Powstało województwo augustowskie, z powiatem łomżyńskim. Z tym, że wprowadzono nowy podział na obwody. Powiat łomżyński i tykociński stały się obwodem łomżyńskim. Po upadku powstania listopadowego, zamieniono województwa na gubernie (1837 r.), a później w 1842 r. obwody stały się powiatami. W 1845 r. dokonano zmniejszenia liczby guberni, jednak gubernia augustowska nie zmieniła kształtu. W ten sposób okolice Zambrowa należały do powiatu łomżyńskiego i guberni augustowskiej.

Jeszcze przed wybuchem powstania styczniowego wielu szlachciców z tutejszych zaścianków rozpoczęła przygotowania konspiracyjne. Powiat łomżyński był terenem, gdzie powstanie miało silne poparcie w miejscowej ludności i przetrwało dłużej niż w innych rejonach kraju.

Po powstaniu przeprowadzono uwłaszczenie ziemi dworskiej, przekazując ziemię chłopom. Jednak uwłaszczenie, w większości, nie objęło wsi w pobliżu Zambrowa, ponieważ prawie nie było tu chłopów. Tak, więc stosunki własnościowe, istniejące od wielu wieków, pozostały bez zmian. Sytuacja drobnej ludności szlacheckiej nie była dobra. Ich własność traktowana był jako własność szlachecka. Dodatkowo instytucje kredytujące nie udzielało im kredytów, ponieważ ich gospodarstwa były małe i nie miały założonej hipoteki. Istotne były braki w oświacie, dodatkowo władze carskie celowo nie próbowały

podnieść stanu ekonomicznego ludności.

Na przełomie 1866 i 1867 r., przeprowadzono kolejną reformę podziału administracyjnego. Utworzono wtedy nową gubernię łomżyńską z nowymi powiatami, utworzono też samorządowe gminy. W składzie guberni łomżyńskiej znalazł się powiat łomżyński, z gminami Zambrowo i Puchały. Gminę tworzyły zarówno grunty włościańskie (chłopskie), jak i dworskie (folwarki). Częściami składowymi były gromady (wsie) na czele z sołtysem, którego wybierało zgromadzenie gromadzkie. Organem uchwałodawczym gminy było zebranie gminne, na którym prawo głosu mieli gospodarze, posiadający co najmniej trzy morgi gruntu. Zebranie gminne wybierało wójta i ławników (zarząd gminy). Wójt miał uprawnienia policyjno-administracyjne i sądownicze. Wójt gminy musiał posiadać przynajmniej 25 lat. Musiał też mieć przynajmniej sześć mórg gruntu. Nie miał obowiązku posiadać umiejętności pisania i czytania. Gmina zarządzała szkolnictwem gminnym. Urzędem gminy kierował pisarz gminny, który często był najważniejszą osobą w urzędzie z racji umiejętności pisania i czytania.

Wśród drobnej szlachty ziemi łomżyńskiej, były istotne różnice majątkowe. Najwyżej stała szlachta zwana „dworiańską”. Posiadali większe gospodarstwa, dwory i służbę. Niższą grupę stanowili właściciele średnich samodzielnych gospodarstw, była to grupa najliczniejsza. Na dole hierarchii była uboga szlachta małorolna lub bezrolna.

Według danych z 1891 r., gmina Zambrowo liczyła 10 270 mieszkańców. Większość mieszkańców gminy stanowiła ludność pochodzenia szlacheckiego. W tym czasie w gminie Zambrów było 62 miejscowości, z czego 35 miejscowości posiadała gospodarstwa drobnoszlacheckie, w tym było 30 wsi tylko z mieszkańcami stanu szlacheckiego. Największe skupiska takich gospodarstw były we wsiach Baczę Mokre (38 gospodarstw), Cieciorki (38 gospodarstw), Konopki Jałbrzyków Stok (33 gospodarstwa). W całej gminie Zambrów było 504 gospodarstw drobnoszlacheckich.

W 1913 r. władze podzieliły gminę Zambrowo i utworzyły nową gminę Długobórz. W czasie I wojny światowej, okolice Zambrowa były pod wojskową okupacją niemiecką. Po odzyskaniu niepodległości Rada Ministrów w 1919 r. utrzymała dawny podział na powiaty i gminy. Powstały nowe województwa, w tym województwo białostockie, w skład którego wszedł powiat łomżyński.

Okolic Zambrowa nie ominęła wojna 1920 r. W pierwszych dniach sierpnia 1920 r. miały tu miejsce walki polsko-bolszewickie. Gmina Długobórz istniała do 1939 r., do wybuchu II wojny światowej.

Po znacznych zniszczeniach wojennych, gmina zaczęła odbudowywać się po 1954 r., kiedy w mieście Zambrów uruchomiono zakłady przemysłu bawełnianego. Miało to wpływ na rozwój miasta i okolicy gdyż w okresie swojej najwyższej świetności zatrudniały około 3000 osób, czyli blisko 90% ludności pracującej w całym powiecie. W 1955 r. Zambrów ponownie został siedzibą powiatu i był nim do 1975 r. W tym okresie nastąpił szybki rozwój gminy. Powstało wiele zakładów przemysłowych, rozwinęło się przetwórstwo rolno-spożywcze i zaczęła powstawać baza usługowa. W 1991 r. nastąpił podział miasta i gminy na dwie odrębne jednostki administracyjne: miasto Zambrów i gminę Zambrów.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.), formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

Na obszarze gminy Zambrów, funkcjonują jedynie dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

5.3.1. Zabytki nieruchomości i ruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Zambrów, znajduje się 11 zabytków nieruchomości, wpisanych do rejestru zabytków, w tym 5 stanowisk archeologicznych (Tabela nr 2). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Na terenie gminy nie występują jednak zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.

Tabela nr 2. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków w gminie Zambrów

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT/ ZESPÓŁ OBIEKTÓW	NR REJESTRU ZABYTKÓW I DATA WPISU
1	Łosie- Dołęgi	Łosie- Dołęgi nr 11, dz. nr 108/2	dwór	A-147 z 02.12.2005 r.
2	Poryte Jabłoń	Poryte Jabłoń, dz. nr 350/2	budynek nieużytkowany, d. dwór	A-270 z 12.03.1986 r.
3	Poryte Jabłoń	Poryte Jabłoń, dz. nr 350/2	park	A-270 z 27.01.1984 r.
4	Tabędz	Tabędz nr 2, dz. nr 152	kościół paraf. pw. Matki Boskiej Częstochowskiej	A-1 z 13.03.1951 r.
5	Tabędz	Tabędz, dz. nr 55	krzyż drewniany i grób harcerza poległego w 1940 r. na cmentarzu rzymskokatolickim	A-330 z 14.09.1987 r.
6	Wądoły Borowe	Wądoły Borowe, dz. nr 46/1	dwór	A-461 z 15.11.1991 r.
7	Cieciorki	AZP 40-78, nr stanowiska w miejscowości/na obszarze: 1/4	stanowisko archeologiczne- osada wczesnośredniowieczna	A-472 z 18.03.1992 r.

8	Koziki- Jałbrzyków Stok	AZP 40-78, nr stanowiska w miejscowości/na obszarze: 3/5	stanowisko archeologiczne- osada wielokulturowa	A-471 z 18.03.1992 r.
9	Poryte Jabłoń	AZP 40-78, nr stanowiska w miejscowości/na obszarze: 1/1	stanowisko archeologiczne- grodzisko wczesnośredniowieczne „Okop”	A-145 z 30.03.1967 r.
10	Poryte Jabłoń	AZP 40-78, nr stanowiska w miejscowości/na obszarze: 2/2	stanowisko archeologiczne- osada	A-470 z 18.03.1992 r.
11	Śledzie	AZP 40-77, nr stanowiska w miejscowości/na obszarze: 1/1	stanowisko archeologiczne- Kurhan (starożytny grobowiec)	A-166 z 04.10.1972 r.

5.4. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 r. nr 162 poz. 1568, ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

Zakres gminnej ewidencji zabytków:

- zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- stanowiska archeologiczne;
- historyczne układy ruralistyczne wsi, historyczne układy urbanistyczne miasta;
- inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Gminna ewidencja zabytków nie jest jedną z form ochrony zabytków wymienionych w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.) oraz zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zaktualizowany spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków w gminie Zambrów przedstawia tabela poniżej- Tabela nr 3.

Tabela nr 3. Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków w gminie Zambrów

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	ADRES	OBIEKT
1	Cieciorki	Cieciorki nr 96, dz. nr 65	budynek mieszkalny
2	Czerwony Bór	Czerwony Bór nr 1, dz. nr 67/5	budynek mieszkalny, d. budynek kolejowy
3	Czerwony Bór	Czerwony Bór nr 2, dz. nr 67/6	budynek mieszkalny, d. budynek kolejowy
4	Czerwony Bór	Czerwony Bór, dz. nr 69	wodociągowa wieża ciśnień
5	Czerwony Bór	Czerwony Bór, dz. nr 58/7	mogiła z okresu II wojny światowej z 1939 r.
6	Czerwony Bór	Czerwony Bór, dz. nr 61/3	mogiła żołnierzy AK z okresu II wojny światowej po 1939 r.
7	Czerwony Bór	Czerwony Bór, dz. nr 33/1	cmentarz wojenny z okresu II wojny światowej 1939 r.
8	Klimasze	Klimasze, dz. nr 53	kapliczka
9	Konopki- Jałbrzyków Stok	Konopki- Jałbrzyków Stok nr 22, dz. nr 147/1	budynek mieszkalny
10	Krajewo- Borowe	Krajewo- Borowe nr 4, dz. nr 91	budynek mieszkalny
11	Łosie- Dołęgi	Łosie- Dołęgi nr 11, dz. nr 108/2	dwór
12	Poryte Jabłoń	Poryte Jabłoń, dz. nr 350/2	budynek nieużytkowany, d. dwór
13	Poryte Jabłoń	Poryte Jabłoń, dz. nr 350/2, 350/44, 350/46, 350/47	park
14	Poryte Jabłoń	Poryte Jabłoń nr 92, dz. nr 350/34	ruina, d. gorzelnia
15	Poryte Jabłoń	Poryte Jabłoń, dz. nr 350/46	obiekt nieużytkowany, d. magazyn spirytusu
16	Poryte Jabłoń	Poryte Jabłoń, dz. nr 350/47	stodoła
17	Poryte Jabłoń	Poryte Jabłoń nr 27, dz. nr 639	budynek mieszkalny
18	Rykacze	Rykacze nr 31, dz. nr 389/4	budynek gospodarczy, d. młyn

19	Stare Krajewo	Stare Krajewo nr 6, dz. nr 160	budynek mieszkalny
20	Tabędz	Tabędz nr 2, dz. nr 152	dzwonnica przy kościele paraf. pw. Matki Boskiej Częstochowskiej
21	Tabędz	Tabędz nr 2, dz. nr 152	kościół paraf. pw. Matki Boskiej Częstochowskiej
22	Tabędz	Tabędz, dz. nr 55	cmentarz rzymskokatolicki
23	Tabędz	Tabędz, dz. nr 55	krzyż drewniany i grób harcerza poległego w 1940 r. na cmentarzu rzymskokatolickim
24	Wądołki Borowe	Wądołki Borowe, dz. nr 46/1	dwór
25	Wądołki Borowe	Wądołki Borowe, dz. nr 46/1	park
26	Wygoda/ Czerwony Bór	Wygoda/ Czerwony Bór, dz. nr 171	mogiła żołnierzy AK z 1944 r.
27	Zbrzeźnica	Zbrzeźnica nr 41, dz. nr 110	budynek mieszkalny
28	Zbrzeźnica	Zbrzeźnica nr 35, dz. nr 113	budynek mieszkalny
29	Zbrzeźnica	Zbrzeźnica nr 70, dz. nr 243	budynek mieszkalny
30	Zbrzeźnica	Zbrzeźnica nr 70, dz. nr 243	budynek nieużytkowany, d. młyn

5.5. Zabytki archeologiczne

Na terenie gminy Zambrów, znajduje się 170 zewidencjonowanych stanowisk archeologicznych, które są śladem materialnej działalności ludzkiej w przeszłości. Wykaz stanowisk przedstawia tabela poniżej (Tabela nr 4).

Tabela nr 4. Stanowiska archeologiczne na terenie gminy Zambrów

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI/ NA OBSZARZE, OBSZAR AZP	CHRONOLOGIA	FUNKCJA STANOWISKA
1	Polki- Teklin	1/1, AZP 39-77	wczesne średniowiecze późne średniowiecze/ nowożytność	ślad osadnictwa osada
2	Polki- Teklin	2/2, AZP 39-77	neolit średniowiecze późne średniowiecze/ nowożytność	obozowisko ślad osadnictwa ślad osadnictwa
3	Polki- Teklin	3/3, AZP 39-77	epoka brązu	osada
4	Konopki	3/17, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza neolit? epoka brązu nieokreślona wczesne średniowiecze okres nowożytny	obozowisko?, osada? ślad osadnictwa osada? osada osada ślad osadnictwa
5	Konopki	4/18, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
6	Konopki	5/19, AZP 39-78	pradzieje	ślad osadnictwa
7	Konopki	6/24, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa

8	Konopki	7/33, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza epoka brązu/ wczesna epoka żelaza okres rzymski nieokreślona wczesne średniowiecze późne średniowiecze/ okres nowożytny	obozowisko?, osada? osada? osada osada osada ślad osadnictwa
9	Koziki- Jałbrzyków Stok	4/15, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
10	Koziki- Jałbrzyków Stok	5/16, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
11	Łady- Borowe	1/10, AZP 39-78	nieokreślona okres nowożytny	osada? ślad osadnictwa
12	Łady- Borowe	2/11, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
13	Łady- Borowe	3/12, AZP 39-78	epoka kamienia mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
14	Łady- Borowe	4/13, AZP 39-78	epoka kamienia	ślad osadnictwa
15	Łady- Borowe	5/14, AZP 39-78	epoka kamienia/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
16	Łady- Borowe	6/23, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza epoka brązu/ wczesna epoka żelaza wczesne średniowiecze okres nowożytny	obozowisko? osada? ślad osadnictwa osada ślad osadnictwa
17	Łady- Borowe	7/25, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
18	Łady- Borowe	8/26, AZP 39-78	mezolit?	ślad osadnictwa
19	Łady- Borowe	9/27, AZP 39-78	wczesne średniowiecze? okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
20	Łady- Borowe	10/28, AZP 39-78	nieokreślona	znalezisko luźne
21	Łady- Borowe	11/32, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
22	Łady- Polne	1/20, AZP 39-78	epoka brązu średniowiecze	ślad osadnictwa ślad osadnictwa
23	Łady- Polne	2/21, AZP 39-78	mezolit neolit/ wczesna epoka brązu wczesne średniowiecze późne średniowiecze	obozowisko? ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
24	Łady- Polne	3/22, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza nieokreślona późne średniowiecze okres nowożytny	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa
25	Łady- Polne	4/43, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
26	Łady- Polne	5/44, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza	ślad osadnictwa
27	Pęsy- Lipno	1/9, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza późne średniowiecze	ślad osadnictwa okres nowożytny
28	Szeligi- Leśnica	1/31, AZP 39-78	mezolit/ epoka żelaza neolit/ epoka brązu pradzieje	ślad osadnictwa ślad osadnictwa ślad osadnictwa

29	Szeligi- Leśnica	2/34, AZP 39-78	pradzieje	osada
30	Bacze Mokre	1/22, AZP 40-77	starożytny epoka brązu/ wczesna epoka żelaza wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa
31	Bacze Mokre	2/23, AZP 40-77	nieokreślona	śląd osadnictwa
32	Bacze Mokre	3/24, AZP 40-77	nieokreślona	osada
33	Bacze Mokre	4/25, AZP 40-77	nieokreślona	śląd osadnictwa
34	Bacze Mokre	5/26, AZP 40-77	XIV w., XV w., XVI w.	osada
35	Bacze Mokre	6/27, AZP 40-77	wczesne średniowiecze XIV w., XV w., XVI w.	osada osada
36	Poryte Jabłoń	7/5, AZP 40-77	epoka brązu	osada
37	Przytuły	1/28, AZP 40-77	starożytny nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
38	Pstrągi	1/12, AZP 40-77	XIV w., XV w., XVI w.	osada
39	Pstrągi	2/13, AZP 40-77	epoka brązu wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa osada
40	Pstrągi	3/14, AZP 40-77	wczesne średniowiecze nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
41	Pstrągi	4/15, AZP 40-77	XIV w.?, XV w., XVI w.	osada
42	Śledzie	1/1, AZP 40-77	starożytny	kurhan
43	Śledzie	2/2, AZP 40-77	wczesne średniowiecze XIV w., XV w., XVI w.	osada osada
44	Śledzie	3/3, AZP 40-77	wczesne średniowiecze XIV w., XV w., XVI w.	osada osada
45	Śledzie	4/4, AZP 40-77	epoka brązu	śląd osadnictwa
46	Tabędz	1/11, AZP 40-77	XIV w.?, XV w., XVI w.	osada
47	Zagroby- Zakrzewo	1/6, AZP 40-77	XIV w., XV w., XVI w., XVII w.	osada
48	Zagroby- Zakrzewo	2/7, AZP 40-77	epoka brązu XIII w. XIV w., XV w., XVI w., XVII w.	śląd osadnictwa osada osada
49	Zagroby- Zakrzewo	3/8, AZP 40-77	XV w., XVI w., XVII w.	osada
50	Zagroby- Zakrzewo	4/9, AZP 40-77	nieokreślona	śląd osadnictwa
51	Zagroby- Zakrzewo	5/10, AZP 40-77	nieokreślona	śląd osadnictwa
52	Zbrzeźnica	1/16, AZP 40-77	wczesne średniowiecze XIV w., XV w., XVI w.	śląd osadnictwa osada
53	Zbrzeźnica	2/17, AZP 40-77	nieokreślona	śląd osadnictwa
54	Zbrzeźnica	3/18, AZP 40-77	epoka brązu/ epoka żelaza okres halsztacki/ okres lateński wczesne średniowiecze?	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa
55	Zbrzeźnica	4/19, AZP 40-77	nieokreślona	śląd osadnictwa

			wczesne średniowiecze	osada
56	Zbrzeźnica	5/20, AZP 40-77	wczesna epoka brązu epoka brązu okres halsztacki/ okres lateński wczesne średniowiecze XIV w., XV w.	śląd osadnictwa osada cmentarzysko śląd osadnictwa osada
57	Zbrzeźnica	6/21, AZP 40-77	starożytna nowożytna	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
58	Cieciorki	1/4, AZP 40-78	starożytny XII- XIII w.	śląd osadnictwa osada
59	Cieciorki	2/11, AZP 40-78	XIV- XVI w.	osada
60	Cieciorki	3/13, AZP 40-78	XIV- XVII w.	osada
61	Cieciorki	4/16, AZP 40-78	starożytny epoka brązu?	śląd osadnictwa cmentarzysko?
62	Cieciorki	5/22, AZP 40-78	starożytny XIV w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
63	Cieciorki	6/23, AZP 40-78	starożytny	śląd osadnictwa
64	Cieciorki	7/24, AZP 40-78	XIV- XV w.	osada
65	Gardlin	1/8, AZP 40-78	starożytny epoka brązu wczesne średniowiecze? XIV w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada śląd osadnictwa
66	Gardlin	2/12, AZP 40-78	XIII w. XIV- XV w.	śląd osadnictwa osada
67	Grabówka	1/19, AZP 40-78	XIV- XVI w.	osada
68	Konopki	2/27, AZP 40-78	średniowiecze	śląd osadnictwa
69	Koziki- Jałbrzyków Stok	1/6, AZP 40-78	XIV- XVI w.	osada
70	Koziki- Jałbrzyków Stok	2/14, AZP 40-78	XIII w.?, XIV- XV w.	osada
71	Koziki- Jałbrzyków Stok	3/5, AZP 40-78	starożytny wczesna epoka brązu okres halsztacki/ okres lateński XII- XIII w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada osada
72	Poryte Jabłoń	1/1, AZP 40-78	2 poł. XI- XII	grodzisko
73	Poryte Jabłoń	2/2, AZP 40-78	XII- XIII w.	osada
74	Poryte Jabłoń	3/3, AZP 40-78	XIII w.?	cmentarzysko
75	Poryte Jabłoń	4/9, AZP 40-78	mezolit epoka brązu okres wpływów rzymskich XIII- XIV w.	obozowisko śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada
76	Poryte Jabłoń	5/10, AZP 40-78	XIV- XVII w.	osada
77	Poryte Jabłoń	6/21, AZP 40-78	starożytny XIV w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa

78	Wiśniewo	1/17, AZP 40-78	XIV- XVI w.	osada
79	Wiśniewo	2/20, AZP 40-78	starożytny epoka brązu	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
80	Kolonia Sędziwuje	1/19, AZP 41-77	epoka kamienia/ epoka brązu	śląd osadnictwa
81	Kolonia Sędziwuje	2/21, AZP 41-77	epoka kamienia/ epoka brązu XVI- XIX	punkt osadniczy osada
82	Krajewo Ćwikły	2/2, AZP 41-77	nowożytność, XVII- XVIII w.	śląd osadnictwa
83	Krajewo Korytki	1/20, AZP 41-77	nieokreślona XVI- XIX w.	śląd osadnictwa osada
84	Krajewo Stare	1/1, AZP 41-77	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
85	Krajewo Stare	2/3, AZP 41-77	późne średniowiecze nowożytność, XVII- XVIII w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
86	Krajewo Stare	3/4, AZP 41-77	nowożytność	śląd osadnictwa
87	Krajewo Stare	4/5, AZP 41-77	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
88	Sędziwuje	1/6, AZP 41-77	nieokreślona nowożytność, XVII- XVIII w.	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
89	Sędziwuje	2/7, AZP 41-77	nowożytność, XVII- XVIII w.	śląd osadnictwa
90	Sędziwuje	3/8, AZP 41-77	późne średniowiecze nowożytność	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
91	Sędziwuje	4/9, AZP 41-77	nieokreślona wczesne średniowiecze nowożytność	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa
92	Sędziwuje	5/10, AZP 41-77	wczesne średniowiecze, XI- XII w. późne średniowiecze nowożytność	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa
93	Sędziwuje	6/11, AZP 41-77	późne średniowiecze	śląd osadnictwa
94	Sędziwuje	12/18, AZP 41-77	epoka brązu/ wczesna epoka żelaza XI- XII w. XIV- XV w. XVI- XVIII w.	śląd osadnictwa osada osada? osada
95	Wądołki Stare	1/12, AZP 41-77	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
96	Laskowiec Nowy	1/7, AZP 41-78	epoka kamienia okres wpływów rzymskich	śląd osadnictwa osada
97	Rykacze	1/8, AZP 41-78	okres wpływów rzymskich	osada
98	Stary Laskowiec	2/9, AZP 41-78	średniowiecze	osada
99	Stary Laskowiec	3/10, AZP 41-78	średniowiecze	osada
100	Wądołki- Borowe	1/13, AZP 41-78	okres wpływów rzymskich średniowiecze	śląd osadnictwa osada
101	Wądołki- Bućki	1/12, AZP 41-78	nowożytność	ślady pieców do wypalania ceramiki
102	Wola	1/2, AZP 41-78	epoka kamienia	śląd osadnictwa

	Zambrowska		nowożytność	śląd osadnictwa
103	Wola Zambrowska	2/4, AZP 41-78	epoka kamienia wczesne średniowiecze średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada?
104	Wola Zambrowska	3/5, AZP 41-78	średniowiecze nowożytność	osada śląd osadnictwa
105	Wola Zambrowska	4/11, AZP 41-78	średniowiecze nowożytność	osada? śląd osadnictwa
106	Wola Zambrzycka	1/1, AZP 41-78	średniowiecze	osada
107	Wola Zambrzycka	2/3, AZP 41-78	wczesne średniowiecze nowożytność	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
108	Krajewo Białe	1/3, AZP 41/79	średniowiecze	śląd osadnictwa
109	Krajewo Białe	2/4, AZP 41/79	średniowiecze	osada
110	Wdziękoń Drugi	1/1, AZP 41/79	średniowiecze	osada
111	Wdziękoń Drugi	2/2, AZP 41/79	średniowiecze nowożytność	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
112	Dąbki Łętownica	1/21, AZP 42/77	XIV w.?, XV w., XVI w.	osada
113	Dąbki Łętownica	2/22, AZP 42/77	epoka kamienia okres laterński/ okres wpływów rzymskich	śląd osadnictwa osada
114	Zagroby Łętownica	1/23, AZP 42/77	nieokreślona	śląd osadnictwa
115	Zagroby Łętownica	2/24, AZP 42/77	XIV w.?, XV w., XVI.	osada
116	Zagroby Łętownica	3/25, AZP 42/77	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
117	Boruty- Goski	1/11, AZP 42-78	nowożytność	osada
118	Boruty- Goski	2/12, AZP 42-78	epoka kamienia późne średniowiecze/ nowożytność	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
119	Brajczewo-Sierzputy	1/13, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza wczesne średniowiecze późne średniowiecze/ nowożytność	śląd osadnictwa osada osada
120	Brajczewo-Sierzputy	2/26, AZP 42-78	późne średniowiecze/ nowożytność	osada
121	Brajczewo-Sierzputy	3/27, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
122	Dąbki-Łętownica	3/8, AZP 42-78	epoka kamienia nowożytność	śląd osadnictwa osada
123	Długobórz II	1/15, AZP 42-78	nowożytność	osada
124	Długobórz II	2/16, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza nowożytność	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
125	Długobórz II	3/17, AZP 42-78	epoka kamienia nowożytność	śląd osadnictwa osada?
126	Długobórz II	4/18, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa

127	Długobórz II	5/19, AZP 42-78	epoka brązu/ wczesna epoka żelaza	osada
128	Długobórz II	6/20, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
129	Grochy-Pogorzele	1/21, AZP 42-78	wczesna średniowiecze nowożytność	śląd osadnictwa osada
130	Laskowiec Nowy	2/28, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza	obozowisko/ osada
131	Łosie Dołęgi	1/33, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
132	Łosie Dołęgi	2/34, AZP 42-78	epoka kamienia	śląd osadnictwa
133	Łosie Dołęgi	3/36, AZP 42-78	późne średniowiecze/ nowożytność	osada
134	Łosie Dołęgi	4/37, AZP 42-78	neolit/ epoka brązu nowożytność	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
135	Nowy Borek	1/9, AZP 42-78	późne średniowiecze/ okres nowożytny	osada
136	Nowy Borek	2/10, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza nowożytność	śląd osadnictwa osada
137	Nowy Borek	3/38, AZP 42-78	nowożytność	osada
138	Nowy Borek	4/39, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza nowożytność	śląd osadnictwa osada
139	Osowiec	1/5, AZP 42-78	paleolit schyłkowy mezolit/ epoka żelaza wczesna epoka brązu młodszy okres przedrzymski/ okres rzymski wczesne średniowiecze późne średniowiecze	obozowisko śląd osadnictwa osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa
140	Osowiec	2/32, AZP 42-78	epoka kamienia mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
141	Rykacze	2/2, AZP 42-78	starożytny epoka kamienia/ epoka brązu epoka brązu młodszy okres przedrzymski/ okres rzymski wczesne średniowiecze późne średniowiecze	osada śląd osadnictwa osada osada osada osada
142	Rykacze	3/3, AZP 42-78	późne średniowiecze	osada
143	Rykacze	4/4, AZP 42-78	neolit/ wczesna epoka brązu nowożytność	śląd osadnictwa osada
144	Rykacze	5/29, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
145	Rykacze	6/30, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
146	Rykacze	7/31, AZP 42-78	nowożytność	osada
147	Rykacze	8/35, AZP 42-78	wczesne średniowiecze nowożytność	osada osada
148	Sasiny	1/6, AZP 42-78	epoka kamienia/ epoka żelaza nowożytność	śląd osadnictwa osada
149	Sasiny	2/7, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza okres nowożytny	śląd osadnictwa osada
150	Skarżyn Stary	1/1, AZP 42-78	nieokreślona	grupa kopców (kurhanów)

151	Skarżyn Stary	2/22, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza wczesne średniowiecze późne średniowiecze/ okres nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa śląd osadnictwa
152	Skarżyn Stary	3/23, AZP 42-78	mezolit?	śląd osadnictwa
153	Skarżyn Stary	4/24, AZP 42-78	epoka kamienia/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
154	Skarżyn Stary	5/25, AZP 42-78	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
155	Zagroby Łętownica	4/14, AZP 42-78	epoka kamienia nowożytność	śląd osadnictwa osada?
156	Krajewo Białe	3/3, AZP 42-79	późne średniowiecze	osada
157	Krajewo Białe	4/4, AZP 42-79	nieokreślona późne średniowiecze	śląd osadnictwa osada
158	Krajewo Białe	5/23, AZP 42-79	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
159	Skarżyn Nowy	1/6, AZP 42-79	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
160	Skarżyn Nowy	2/24, AZP 42-79	wczesne średniowiecze	śląd osadnictwa
161	Skarżyn Nowy	3/25, AZP 42-79	mezolit/ wczesna epoka brązu wczesne średniowiecze okres nowożytny	śląd osadnictwa śląd osadnictwa osada
162	Skarżyn Nowy	4/26, AZP 42-79	epoka kamienia mezolit/ epoka żelaza epoka brązu/ wczesna epoka żelaza późne średniowiecze nowożytność	śląd osadnictwa obozowisko/ osada osada śląd osadnictwa śląd osadnictwa
163	Skarżyn Nowy	5/27, AZP 42-79	neolit/ wczesna epoka brązu późne średniowiecze	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
164	Skarżyn Nowy	6/28, AZP 42-79	mezolit/ epoka żelaza	śląd osadnictwa
165	Grochy- Łętownica	1/18, AZP 43-78	wczesna epoka żelaza/ okres rzymski?	śląd osadnictwa
166	Przeździecko- Drogoszewo	1/14, AZP 43-78	epoka kamienia mezolit/ wczesna epoka żelaza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
167	Przeździecko- Drogoszewo	2/17, AZP 43-78	epoka kamienia	śląd osadnictwa
168	Przeździecko- Mrocзки	1/15, AZP 43-78	mezolit/ wczesna epoka żelaza	śląd osadnictwa
169	Tarnowo- Goski	1/16, AZP 43-78	mezolit mezolit/ wczesna epoka żelaza	śląd osadnictwa śląd osadnictwa
170	Zaręby- Kramki	1/19, AZP 43-78	epoka kamienia	śląd osadnictwa

5.6. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Do najbardziej wartościowych obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie gminy Zambrów należą:

- **Dwór w Łosie- Dołęgi**

Dwór wniesiony został w 1889 r. dla rodziny Mioduszewskich. Po nich przeszedł w ręce Ładów, a następnie, na początku lat 30- tych XX w. Lemańskich. Lemańscy przekazali dwór, na początku lat 70, na Skarb Państwa w zamian za rentę. do 1998 r. mieściła się w nim spółdzielnia produkcyjna. Od 1998 r. dwór jest własnością prywatną, a od 2005 r. należy do obecnych właścicieli.

Usytuowany jest w głębi nieogrodzonej działki, położonej po płd. stronie drogi Długobórz- Skarżyn. Budynek na rzucie prostokąta, bryła prostopadłościenna, z kolumnowym gankiem, na osi środkowej fasady. Budynek murowany z cegły, posadowiony na fundamencie i kamieni polnych, łączonych zaprawą. Wokół fundamentów- betonowa opaska. Tynkowany wewnątrz i na zewnątrz. Budynek wolnostojący, jednokondygnacyjny, z użytkowym poddaszem. Podpiwniczony w części zachodniej. Dach naczółkowy, nad gankiem dwuspadowy. Dach kryty dachówką holenderską. Przed środkową częścią tylnej elewacji- półkolisty taras. Budynek po remoncie, stan zachowania- bardzo dobry.

- **Dwór, ob. budynek mieszkalny w Poryte Jabłoń**

Dwór, tzw. pałac wzniesiony został w 1905 r. dla Tadeusza Wojczyńskiego, zięcia Dzieduszyckiego. W latach 1914- 1915 do 1945 r. w posiadaniu Zdzichowskiego. W 1945 r. cały majątek został upaństwowiony.

Dwór usytuowany jest w płn. części wsi, na jej krańcu, na osi drogi biegnącej przez wieś z płd. na pół., na terenie dawnego zespołu folwarczno- parkowego. Dwór zwrócony jest fasadą na zach. Budynek wzniesiony z cegły, na kamiennych fundamentach, z użyciem cegły. Pokrycie dachowe- eternit falisty. Budynek na rzucie prostokąta, z ryzalitem od zach., o 4 traktach poprzecznych, nierównej szerokości, drugi od płd. wydłużony o ryzalit. Bryła budynku zróżnicowana, w trakcie 2 (z ryzalitem), i 4 od płd. piętrowy. Poszczególne części przykryte spłaszczonymi dachami dwuspadowymi. Obecnie budynek jest opuszczony- nieużytkowany, stan zachowania- dostateczny.

- **Kościół parafialny pw. Matki Boskiej Częstochowskiej w Tabędzu**

Kościół wzniesiony w 1762 r., jako kościół parafialny we wsi Puchały. Barokowy, autor projektu nieznany. W 1937 r. po wzniesieniu w Puchałach nowego kościoła. Stary, obecny kościół drewniany przeniesiono na obecne miejsce we wsi Tabędz, z przeznaczeniem na kaplicę dla miejscowej ludności i wojska stacjonującego, w pobliskim Czerwonym Borze. Przeniesienie i wzniesienie kościoła na nowym miejscu, stanowiło miejsce fundacji Marianny i Feliksa Trzasków z Tabędza. Na uposażenie kościoła zapisali również własny dom z ogrodem. Podstawowe prace montażowo- budowlane trwały do 1938 r., dach kościoła pokryto blachą, nie wykończono jednak wnętrza. Dopiero w latach 1941- 1942, ułożono podłogę. Podczas montażu kościoła nie wykonano żadnych zmian w jego bryle

i planie, zachowano również oryginalną stolarkę okienną oraz więźbę dachową wraz z krążynami pozornego sklepienia kolebkowego. Kościół w latach 1943- 1944 uległ częściowo zniszczeniu- został obrabowany i uszkodzony pociskiem.

Kościół usytuowany jest na wsch. krańcu wsi. Kościół nieorientowany, frontem zwrócony na pół., w narożniku płd.- zach. drewniana dzwonnica. Kościół na planie prostokąta, z węższym, zamkniętym prosto prezbiterium, po bokach którego znajdują się dwie, zbliżone do kwadratu zakrystie. W prostokątnym korpusie, od pół., wydzielona kruchta z dwoma pomieszczeniami po bokach. Nawy rozdzielone trzema parami słupów, nawa główna znacznie szersza od bocznych, na jej przedłużeniu- prezbiterium. Bryła kościoła zwarta, z trójnawowym korpusem i z prezbiterium o szerokości nawy głównej, nakryte wspólnym dachem dwuspadowym. Ściany drewniane, z bierwion ciosanych, konstrukcji wieńcowej, wzmocnionej lisicami. Na zewnątrz szalowane pionowo deskami na listwę. Podwalina ułożona na podmurówce z cegieł, oszalowane deskami, ułożonymi poziomo, górą osłonięta deskowym okapem. Dach kryty blachą ocynkowaną. Okna prostokątne, dwudzielne, wielokwaterowe. Stan zachowania- bardzo dobry.

- **Dwór w Wądołkach Borowych**

Dwór wzniesiony został w 1882 r. Przed wojną należał do Wyszyńskiego. Po 1945 r. mieściła się tu szkoła podstawowa. Dwór usytuowany pośród lasów, w pół.- zach. części wsi. Budynek na planie prostokąta, o dwóch traktach wzdłużnych o załamany układzie w części pół., w trakcie przednim przesunięta nieco na osi sięń i poprzedzona murem, prostokątnym gankiem. Od pół. jednoprzestrzenna przybudówka. Budynek parterowy, przykryty dwuspadowym dachem (blacha ocynkowana, falista) o małych naczółkach. Ganki i przybudówka przykryte dachami dwuspadowymi. Przybudówka niższa od części głównej. Wzniesiony z cegły, na fundamentach ceglano- kamiennych, tynkowany. Obecnie budynek jest nieużytkowany, stan zachowania- dostateczny.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

W celu właściwej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy Zambrów oraz możliwości gminy w tym zakresie, przeprowadzono analizę SWOT.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

SILNE STRONY GMINY ZAMBRÓW	SŁABE STRONY GMINY ZAMBRÓW
<ul style="list-style-type: none"> • dogodne położenie komunikacyjne, przy głównych szlakach komunikacyjnych o znaczeniu międzynarodowym i krajowym; • otwartość i przychylność władz samorządowych; • akcentowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy; • środowisko przyrodnicze gminy, sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu; • położenie gminy w obszarze „Zielonych Płuc Polski”; • znajdujące się na terenie gminy: rezerwat przyrody Grabówka, wraz z utworzoną przy rezerwacie ścieżką przyrodniczą, rezerwat przyrody Dębowe Góry, Obszar Specjalnej Ochrony Siedlisk Natura 2000- „Czerwony Bór” PLH 20001; • walory krajobrazowe gminy; • zaktualizowana gminna ewidencja zabytków; • opracowane plany zagospodarowania przestrzennego gminy; • zespół ludowy Laskowianki; • silne poczucie tożsamości lokalnej mieszkańców.	<ul style="list-style-type: none"> • brak popularyzacji wiedzy o wartości chronionych obiektów oraz idei ochrony zabytków; • niewykorzystywanie regionalizmów; • brak zaangażowania społeczeństwa w rozwój gminy; • niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczająca wizualizacja obszaru (brak tablic informacyjnych, witaczy, oznakowań tras, szlaków, miejsc historycznych, punktów turystycznych); • nieuregulowane sprawy własnościowe; • brak miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących obiekty zabytkowe; • niewielka dbałość o obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków; • brak oznakowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków; • brak wystarczających środków w budżecie gminy na wsparcie działań z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego.

<p style="text-align: center;">SZANSE GMINY ZAMBRÓW</p>	<p style="text-align: center;">ZAGROŻENIA GMINY ZAMBRÓW</p>
<ul style="list-style-type: none"> • pojawienie się funduszy pomocowych wspomagających inwestycje gminne; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • podniesienie poziomu życia ludzi; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • poprawa dostępności do zabytków przez wprowadzanie nowoczesnych, bazujących na technologiach internetowych systemów informacji turystycznej; • wyeksponowanie atutów gminy w promocji Powiatu Zambrowskiego; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wysoka atrakcyjność turystyczna regionu. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy- np. nieprzemyślanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką, agresywnych nośników reklamowych, architektury niezgodnej z lokalnymi tradycjami; • brak skutecznej egzekucji prawa; • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie- jedynie jako zasobu historycznego; • brak dostatecznego nadzoru nad remontami i przebudowami obiektów zabytkowych; • brak środków finansowych na infrastrukturę; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • niska świadomość mieszkańców gminy w temacie skarbów kultury, dziedzictwa i tradycji charakteryzujących gminę; • brak zaplecza dla obsługi ruchu turystycznego w regionie.

7. Założenia programowe

Program opieki nad zabytkami dla gminy Zambrów służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów, wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Na podstawie przeprowadzonej oceny stanu dziedzictwa kulturowego gminy, za pomocą analizy SWOT, zostały opracowane dwa priorytety, do których realizacji wyznaczono kierunki działania wraz z zadaniami. Czynności te osiągnięte zostaną w perspektywie długofalowej, wieloletniej, których ostatecznym rezultatem będzie przywrócenie zabytkom gminy właściwych im walorów historycznych i estetycznych.

7.1. Priorytety programu opieki nad zabytkami gminy Zambrów

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy Zambrów.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Zambrów.

7.2. Kierunki działań i zadania programu opieki nad zabytkami gminy Zambrów

Dla priorytetu pierwszego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

PRIORYTET I: Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy.

KIERUNKI DZIAŁAŃ:

1. Podjęcie działań, mających na celu podniesienie atrakcyjności krajobrazu kulturowego gminy, na potrzeby edukacyjne, społeczne i turystyczne.

ZADANIA:

- ustalenie zasad dotyczących umieszczania szyldów i reklam na obiektach zabytkowych;
- opracowanie jednolitego systemu oznaczeń zasobu dziedzictwa kulturowego;

- umieszczenie tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu;
- współpraca z organizacjami turystycznymi w zakresie ustalenia potrzeb rozwoju bazy turystycznej i propagowania walorów gminy oraz rozwinięcia informacji turystycznej w miejscach najliczniej uczęszczanych przez turystów;
- opracowanie zintegrowanego systemu informacji wizualnej obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy Zambrów, np. informacje o znanych postaciach zamieszkujących kiedyś tereny gminy, spis zabytków i stanowisk archeologicznych znajdujących się na terenie gminy (zawierający krótki opis każdego z nich).

2. Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

ZADANIA:

- ustalenie jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków;
- opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
- egzekwowanie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego;
- promowanie istniejących wartości krajobrazowych gminy oraz atrakcyjnych przestrzeni widokowych, w tym ochrona historycznego tła krajobrazowego;
- w momencie przyjmowania nowych planów, strategii, zwiększenie uwagi na prawidłowość treści dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami;
- umieszczenie tabliczek „zabytek chroniony prawem” na obiektach wpisanych do Rejestru Zabytków prowadzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;

Właściciel zabytku, w celu poinformowania, iż dany obiekt jest zabytkiem, może umieścić na nim znak informacyjny o tym, że podlega on ochronie- wynika to z art. 12 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Znak ma kształt pięciokątnej tarczy skierowanej ostrzem w dół, o wymiarach 185 x 100 mm, wykonanej z blachy, na białym tle w górnej części napis „ZABYTEK CHRONIONY PRAWEM”, poniżej tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczony po każdej stronie białym trójkątem.

- szkolenie pracowników w zakresie sporządzania wniosków dotyczących dotacji, uzyskania zewnętrznych funduszy na ochronę dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego.

3. Rozszerzenie zasobów prawnych form ochrony zabytków gminy Zambrów.

ZADANIA:

- bieżąca aktualizacja i weryfikacja obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków;
- wystąpienie o wpis kolejnych obiektów do rejestru zabytków;
- uwzględnianie ochrony zabytków przy planowaniu zadań inwestycyjnych gminy;

- uwzględnienie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego i walorów przyrodniczych w treści dokumentów planistycznych, między innymi przy zmianie istniejących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- jasne i czytelne zaprezentowanie wszystkich form ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumentach strategicznych gminy- szczegółowe oznaczenie zabytków i lokalizacji terenów objętych ochroną;
- zbieranie informacji, co dwa lata, od właścicieli obiektów wpisanych do ewidencji zabytków, dotyczących przeprowadzonych remontów.

4. Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.

ZADANIA:

- prowadzenie prac remontowo- konserwatorskich przy obiektach zabytkowych;
- zmiany zagospodarowania przestrzennego, realizacje inwestycji, będących własnością gminy, przy bezwzględnym przestrzeganiu ustawowego wymogu uzyskiwania konserwatorskiego pozwolenia na prowadzenie prac w budynkach objętych ochroną, na podstawie wpisu do rejestru zabytków, indywidualnego lub zespołowego;
- prowadzenie okresowych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków: stanowiących własność gminy, w celu wytypowania najbardziej zagrożonych, wymagających niezbędnych remontów, na tej podstawie opracowanie planu remontów;
- wskazanie właścicielom konieczności przeprowadzenia prac remontowo- konserwatorskich;
- wskazanie możliwości uzyskania dotacji lub refundacji kosztów prac z funduszy krajowych, wojewódzkich i europejskich;
- stworzenie funduszu przeznaczonego na opiekę nad zabytkami i określenie sposobów jego finansowania;
- doradztwo w przygotowywaniu wniosków o dofinansowanie;
- prace porządkowo- pielęgnacyjne na terenach zielonych i cmentarzach wpisanych do gminnej ewidencji zabytków.

Dla priorytetu drugiego, ustalono następujące kierunki działań, wraz z zadaniami dla każdego z kierunków.

PRIORYTET II: Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Zambrów.

KIERUNKI DZIAŁAŃ:

1. Szeroki dostęp do informacji o dziedzictwie kulturowym gminy.

ZADANIA:

- umieszczenie na stronie internetowej gminy gminnej ewidencji zabytków wraz z kartami obiektów;

- zapoznanie mieszkańców z zagadnieniami dotyczącymi gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych;
- opracowanie interaktywnej mapy miasta i gminy z naniesioną lokalizacją obiektów zabytkowych, ułatwiającej dotarcie do wszystkich elementów dziedzictwa kulturowego;
- utworzenie gminnego systemu informacji i promocji środowiska kulturowego, z szczególnym uwzględnieniem środowiska przyrodniczego gminy.

2. Popularyzowanie wiedzy o regionalnym dziedzictwie kulturowym gminy.

ZADANIA:

- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- prowadzenie działalności edukacyjnej skierowanej do młodzieży szkolnej poprzez organizowanie dla niej: konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki;
- nagłaśnianie, promowanie i informowanie lokalnej społeczności, o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych, w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego;
- podjęcie działań w kierunku utworzenia w lokalnej prasie, stałej rubryki dotyczącej zagadnień związanych z zabytkami (informacje o zamierzeniach i pracach konserwatorskich, ocena ich realizacji, wskazanie najkorzystniejszych realizacji, także realizacji niekorzystnych i samowoli budowlanych);
- organizowanie wystaw tematycznych i prelekcji na temat zasobu kulturowego gminy;
- opracowanie szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Gminny program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium, stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno- prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- instrumenty prawne, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
  - aktualizacja miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
  - wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
  - wykonywanie decyzji administracyjnych z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.
- instrumenty finansowe:

- finansowanie prac konserwatorskich przy obiektach zabytkowych będących własnością gminy;
- korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje, dofinansowanie dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych.
- instrumenty społeczne:
  - prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi oraz spółkami), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego gminy Zambrów;
  - edukacja kulturowa.
- instrumenty koordynacji:
  - realizacja projektów i programów gminy, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy;
  - realizacja poprzez monitoring stanu środowiska kulturowego.
- instrumenty kontrolne:
  - aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków;
  - oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy;
  - analizy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami gminy Zambrów

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.), wójt (burmistrz, prezydent) gminy zobowiązany jest do sporządzania, co dwa lata, sprawozdań z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami i przedstawiania go Radzie Gminy. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Dla priorytetu I- Ochrona i świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego gminy, jako element rozwoju gospodarczo- społecznego gminy, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji programu opieki nad zabytkami:

- poziom (w %) wydatków budżetu gminy poniesionych na realizację programu ochrony i opieki nad zabytkami;
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez gminę;
- wartość pozyskanych środków finansowych ze źródeł pozabudżetowych przez właścicieli zabytkowych obiektów;

- liczba obiektów poddanych pracom zabezpieczającym przed zniszczeniem lub kradzieżą;
- ilość umieszczonych tabliczek „zabytek chroniony prawem” na obiektach wpisanych do rejestru zabytków;
- ilość odwiedzin strony internetowej zawierającej zintegrowany system informacji wizualnej, obejmującego zasoby i wartości dziedzictwa kulturowego gminy;
- ilość przeprowadzonych kontroli stanu zachowania obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność gminy i pozostałych jednostek;
- ilość umieszczonych tablic zawierających krótką informację na temat historii obiektu;
- ilość podjętych, wspólnych działań z organizacjami turystycznymi;
- ilość opracowanych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego obejmujących obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków;
- ilość przeprowadzonych szkoleń, bądź udziału w szkoleniach w zakresie sporządzania wniosków dotyczących dotacji, uzyskania zewnętrznych funduszy na ochronę dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
- ilość zebranych informacji od właścicieli obiektów wpisanych do ewidencji zabytków, dotyczących przeprowadzonych remontów.

Dla priorytetu II- Promocja dziedzictwa kulturowego i edukacja służąca budowaniu tożsamości kulturowej mieszkańców gminy Zambrów, przyjmuje się następujące wskaźniki oceniające poziom realizacji programu opieki nad zabytkami:

- poziom (w %) aktywności społecznej, związany z opracowaniem interaktywnej mapy gminy z naniesioną lokalizacją obiektów zabytkowych;
- liczba opracowanych i wydanych publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego gminy;
- liczba zorganizowanych konkursów szkolnych popularyzujących historię gminy oraz jego zabytki;
- ilość przedstawionych mieszkańcom informacji dotyczących gminnej ewidencji zabytków oraz przybliżenie skutków prawnych z tym związanych;
- ilość opracowanych szlaków turystycznych, wykorzystujących walory dziedzictwa kulturowego;
- ilość zorganizowanych wystaw tematycznych i prelekcji na temat zasobu kulturowego gminy.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów programu opieki nad zabytkami. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych

wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

10.1. Dotacje

Sprawy, związane z dofinansowaniem prac przy obiektach zabytkowych, reguluje rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku- „W sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków”, (Dz. U. 2005 nr 112 poz. 940, ze zm.).

Dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej, będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac. W przypadku refundacji kosztów prac wniosek powinien być złożony w roku następującym po roku, w trakcie którego zakończono wszystkie prace konserwatorskie i roboty budowlane podlegające dofinansowaniu.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;

- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- **Dotacje Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Udzielane są w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

- **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa (Powiatu) w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane.

- **Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji- fundusz kościelny**

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej. (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego. Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej.

10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Program „Dziedzictwo Kulturowe”**

Program ten stanowi kontynuację finansowania w ubiegłych latach. Celem programu jest ochrona polskiego dziedzictwa kulturowego w kraju i za granicą, wspieranie działalności muzeów oraz popularyzacja kultury ludowej.

Program „Dziedzictwo kulturowe” składa się z następujących priorytetów:

- [Ochrona zabytków](#)

Celem priorytetu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne. Dofinansowanie dotyczy zabytków wpisanych do rejestru zabytków. Do priorytetu nie kwalifikują się projekty realizowane przy udziale środków europejskich. O dotację mogą starać się osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego oraz inne jednostki organizacyjne (samorządowe jednostki kultury, kościoły, związki wyznaniowe, podmioty prowadzące działalność gospodarczą, organizacje pozarządowe). Finansowanie odbywa się w formie udzielenia dotacji lub refundacji- w okresie trzech lat od przeprowadzenia prac przy zabytku. Priorytet skupia się na celach:

- ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego,
- konserwacja i rewaloryzacja zabytków,
- udostępnianie zabytków na cele publiczne.

- [Kultura ludowa](#)

Celem priorytetu jest wspieranie najwartościowszych zjawisk z zakresu szeroko pojętej kultury ludowej, między innymi promowanie działań artystycznych będących twórczym upowszechnieniem elementów sztuki regionalnej. Dotacje przeznaczone są na

działania o charakterze edukacyjnym, służące przekazywaniu umiejętności i tradycji, szczególnie w formie „warsztatów tradycyjnych rzemiosł” i „szkół ginących zawodów”, a także działania na rzecz ochrony unikalnych elementów kultury tradycyjnej, szczególnie w zakresie architektury regionalnej.

- [Ochrona zabytków archeologicznych](#)

Celem priorytetu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących nieinwazyjne badania archeologiczne, ewidencję i inwentaryzację zabytków archeologicznych oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych. W ramach priorytetu minister realizuje również dotacje na prowadzenie badań archeologicznych wraz z wykonaniem ich dokumentacji, jeżeli przeprowadzenie tych badań jest niezbędne w celu ochrony tych zabytków w przypadku:

- prowadzenia robót budowlanych przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru, objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w ewidencji wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- prowadzenia robót ziemnych lub zmiany charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co doprowadzić, może do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzającej realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów planowanych do przeprowadzenia działań.

- [Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego](#)

Celem priorytetu jest zainicjowanie kompleksowego procesu cyfryzacji materialnych zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zabytków, obiektów muzealnych, archiwalnych, bibliotecznych i audiowizualnych, znajdujących się pod opieką podmiotów spoza sfery finansów publicznych, których działalność nie jest nastawiona na osiągnięcie zysku, lub uczelni publicznych.

- **Program „Promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego”**

Celem programu jest zwiększenie efektywności wykorzystania środków europejskich na rzecz rozwoju kultury, w tym ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Program polega na dofinansowaniu przez Ministra Kultury wkładu własnego do wybranych projektów realizowanych przy udziale środków europejskich. Dofinansowanie dotyczy projektów realizowanych w latach 2007- 2013 w ramach: PO Infrastruktura i Środowisko, Regionalnych Programów Operacyjnych, PO Innowacyjna Gospodarka, PO Kapitał Ludzki Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich, Programów Europejskiej Wspólnoty Terytorialnej, Programu Kultura oraz ich następców, które zostaną ogłoszone w ramach finansowania UE w latach 2014- 2020.

Uprawnionymi do otrzymania dotacji są: jednostki samorządu terytorialnego, państwowe i samorządowe instytucje kultury, kościoły i związki wyznaniowe, organizacje pozarządowe działające w sferze kultury, etc.

Promesa MKiDN może pokryć maksymalnie 85 % wkładu krajowego (własnego) wnioskodawcy. W szczególnych przypadkach, Minister Kultury może zdecydować o pokryciu więcej niż 85% wkładu krajowego lub nawet odstąpić od wymogu posiadania tego wkładu.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Program wieloletni KULTURA +**

Realizowany w latach 2011- 2015. Jego celem jest poprawa dostępu do kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym na terenach wiejskich i wiejsko- miejskich, poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej i digitalizację zasobów muzeów, bibliotek i archiwów.

10.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania, jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

Bieżące programy, w ramach środków pochodzących z Unii Europejskiej, uległy zakończeniu wraz z końcem 2013 r., należy więc oczekiwać na informacje dotyczące finansowania w ramach nowej perspektywy budżetowej Unii na lata 2014- 2020. Może okazać się, że nowe programy ruszą z opóźnieniem, wówczas 2014 r. stanowiłby okres przejściowy, dlatego należy na bieżąco monitorować stan prac nad wdrożeniem programów oraz zasad ich działania.

- **Program Operacyjny „Infrastruktura i Środowisko”- Priorytet XI „Kultura i dziedzictwo kulturowe”**

W ramach tego priorytetu, możliwa jest realizacja projektów, które zakładają ochronę i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym, przyczyniają się do poprawy stanu infrastruktury kultury i szkolnictwa artystycznego oraz zwiększają dostęp do kultury. W grę wchodzi takie działania jak np. rewitalizacja, rewaloryzacja, konserwacja, renowacja, adaptacja na cele kulturalne, konserwacja zabytków ruchomych, tworzenie systemu zabezpieczeń czy też digitalizacja zbiorów.

W ramach priorytetu możliwe są działania:

Działanie 11.1 Ochrona i zachowanie dziedzictwa kulturowego o znaczeniu ponadregionalnym.

Działanie 11.2 Rozwój oraz poprawa stanu infrastruktury kultury o znaczeniu ponadregionalnym.

Działanie 11.3 Infrastruktura szkolnictwa artystycznego.

Typy projektów przewidzianych do realizacji w ramach działania obejmują:

1. Rewitalizację, rewaloryzację, konserwację, renowację, restaurację, zachowanie, a także adaptację na cele kulturalne obiektów wpisanych do rejestru zabytków i zespołów tych obiektów wraz z ich otoczeniem.
2. Zakup i remont trwałego wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej w obiektach będących celem projektu (wyłącznie jako jeden z elementów projektu).
3. Zabezpieczenie zabytków przed kradzieżą i zniszczeniem.

Z uwagi na wyczerpanie środków finansowych w ramach Priorytetu nie przewiduje się prowadzenia kolejnych naborów wniosków. Następne wnioski realizowane będą po ustaleniu zasad finansowania w okresie 2014- 2020.

- **[Programy Europejskiej Współpracy Terytorialnej 2014- 2020](#)**

Obecnie trwa przygotowanie trzech typów programów: transgranicznych, transnarodowych i międzyregionalnego na lata 2014- 2020. Zasadniczą różnicą między trzema typami współpracy jest zakres terytorialny, w ramach którego można realizować wspólne przedsięwzięcia:

- obszary przylegające do granic państwowych, w przypadku programów współpracy transgranicznej. Programy transgraniczne służą przede wszystkim budowaniu więzi łączących społeczności po obu stronach granicy. Ich realizacja służy wzmocnieniu współpracy poprzez wzrost liczby wspólnych inicjatyw dotyczących między innymi ochrony środowiska, rozbudowy infrastruktury, wymiany kulturalnej, czy wzajemnych kontaktów młodzieży;
- duże zgrupowania europejskich regionów z kilku lub kilkunastu państw w ramach programów współpracy transnarodowej;
- wszystkie regiony UE w zakresie współpracy międzyregionalnej. Projekty, oparte na współpracy z partnerami zagranicznymi mogą dotyczyć m.in. kultury, sztuki, turystyki i promocji regionu.

- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

Mechanizm Finansowy EOG, obok funduszy strukturalnych, stanowi największe źródło zewnętrznego finansowania kultury w Polsce. Środki przeznaczone przez trzy kraje Europejskiego Obszaru Gospodarczego: Norwegię, Islandię i Liechtenstein, aktywnie wspierają działania między innymi z zakresu kultury. Środki nowej perspektywy uruchomione zostały w 2011 r. Wzorem poprzedniej edycji programu można ubiegać się o środki przeznaczone na ochronę dziedzictwa kulturowego na projekty dotyczące:

- rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne obiektów historycznych i zespołów zabytkowych wraz z ich otoczeniem, szczególnie realizowane w ramach przyjętych strategii rozwoju produktów turystyki kulturowej;

- rewitalizacji, konserwacji, renowacji, modernizacji i adaptacji na cele kulturalne zespołów fortyfikacyjnych i budowli obronnych oraz obiektów przemysłowych o wysokiej wartości historycznej (szczególnie na muzea nowoczesności);
- renowacji, ochrony i zachowania miejsc pamięci i martyrologii;
- budowy i rozbudowy publicznych i niekomercyjnych instytucji kultury o europejskim znaczeniu;
- budowy, rozbudowy, odbudowy i adaptacji infrastruktury kulturowej w miejscach o symbolicznym znaczeniu dla polskiej kultury;
- kompleksowych programów konserwacji i digitalizacji zabytków ruchomych oraz zabytkowych księgozbiorów i archiwaliów istotnych dla europejskiego dziedzictwa kulturowego;
- zabezpieczanie zabytków ruchomych i nieruchomych przed kradzieżą i zniszczeniem.

Dofinansowanie może sięgnąć 90 % kosztów kwalifikowanych, w zależności od rodzaju beneficjenta. W związku z tym, że dokumenty programowe i kryteria przyznawania dotacji ulegają drobnym zmianom w każdym roku budżetowym, należy korzystać z aktualnie obowiązujących dokumentów.

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568, ze zm.);
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.- Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.);
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j., Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.);
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j., Dz. U. 2012 poz. 647, ze zm.);
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane (t. j., Dz. U. 2013, poz. 1409);
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r.- Prawo ochrony środowiska (Dz. U. 2013 poz. 1232);
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j., Dz. U. 2013 r. poz. 627);
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j., Dz. U. 2010 nr 102 poz. 651);
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j., Dz. U. 2012 poz. 406);
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j., Dz. U. 2010 nr 234 poz. 1536 ze zm.);
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j., Dz. U. 2012 poz. 987);
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j., Dz. U. 2011 nr 123 poz. 698, ze zm.);
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. 2001 nr 112 poz. 1198, ze zm.);

14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113, poz. 661);
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 roku w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. 2005 nr 112 poz. 940, ze zm.);
16. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Zambrów;
17. Materiały konserwatorskie udostępnione w siedzibie WKZ o. Łomża;
18. www.ugzambrow.pl;
19. ww.ug-zambrow.pbip.pl;
20. www.powiatzambrowski.com;
21. www.wrotapodlasia.pl;
22. www.nid.pl;
23. www.nimoz.pl;
24. www.stat.gov.pl/gus;
25. www.isap.sejm.gov.pl;
26. www.wikipedia.pl.

13. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Obowiązujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego gminy Zambrów.
2. Tabela nr 2. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków w gminie Zambrów;
3. Tabela nr 3. Obiekty wpisane do gminnej ewidencji zabytków w gminie Zambrów;
4. Tabela nr 4 . Stanowiska archeologiczne na terenie gminie Zambrów;
5. Tabela nr 5. Analiza SWOT.